

**KLAIPĖDOS VALSTYBINĖS KOLEGIJOS
SVEIKATOS MOKSLŲ FAKULTETO
SOCIALINIO DARBO KATEDRA**

Socialinio darbo studijų programa
Nuolatinės studijos

MANTAS GALBUOGIS

**SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA SPRENDŽIANT VAIKŲ,
GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINES PROBLEMAS**

BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovė:
lektorė Aldona Šumskienė

Patvirtinu, kad šis baigiamasis darbas yra mano originalus darbas.

Studento vardas, pavardė, parašas

Klaipėda, 2017

SANTRAUKA

Vaikystėje susiformuoja pagrindinės asmenybės savybės, nulemiančios psichologinį pastovumą, teigiamą dorovinę orientaciją, gyvybingumą bei tikslo siekimą. Vaikui, apsigyvenusiam globos namuose, ne tik svarbu patenkinti fiziologinius, priklausomybės ir meilės, pagarbos ir pripažinimo poreikius, bet ir savirealizacijos poreikio tenkinimas yra labai svarbus. Aktuali šiuolaikinės pasikeitusios visuomenės problema yra ir krizės ištiktos šeimos, neužtikrinančios savo vaikui saugumo ir gerovės. Socialiniai darbuotojai užima svarbų vaidmenį likusių be tėvų globos vaikų psichosocialinių problemų sprendimo procese. Socialinių darbuotojų užduotis – likusių be tėvų globos vaikų mokymosi motyvacijos ugdymas, socialinių įgūdžių formavimas, pagalba renkantis profesiją ir daugelis kitų pagalbos vaikui funkcijų atlikimas, kurias įprastai šeimoje atlieka tėvai. Tyrimo objektas: socialinių darbuotojų veikla sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas. Tyrimo tikslas: atskleisti socialinių darbuotojų veiklą sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas. Tyrimo uždaviniai: identifikuoti vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, psichosocialines problemas; išanalizuoti socialinio darbuotojo funkcijas sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas; išryškinti socialinio darbuotojo veiklos sunkumus sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; apklausa raštu; statistinė duomenų analizė. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neturi pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje. Praktiniai tyrimo duomenys leidžia teigti, kad socialinių darbuotojų veikla yra visada kompleksinė, nes rezultatas sunkiai apčiuopiamas, dažnai nematomas ir neprognozuojamas. Vykdamt tokią plačią veiklą socialiniams darbuotojams būtina konsultuotis su kitais specialistais bei tarpininkauti tarp vaiko ir socialinės aplinkos, rinkti vertinti informaciją. Gauti tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai susiduria dviem pagrindinėmis kliūtimis: su psichologiniu nuovargiu ir su kitų institucijų nenoru bendrauti. Dažnai jie susiduria su dideliu darbo krūviu. Dirbant su vaikais, gyvenančiais globos namuose, socialinio darbuotojo veikla yra nukreipta į gyvenimo kokybės gerinimą, klientų saviraišką, jų interesų realizavimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad praktinei veiklai kliūtimi tampa nepakankama informacija apie vaiką bei visiškas vaikų nenoras keistis.

SUMMARY

Social Worker's Activities Solving the Psychosocial Problems of Children Living in Care Home

The basic personality traits are formed in childhood, which determine the psychological stability, positive moral orientation, vitality and the pursuit of the objective. For a child, who resides in foster homes, it is important not only to meet physiological affection and love, respect and recognition of the needs, but also the need for self-satisfaction is very important. The actual problem of changes in modern society is families in crisis, which do not ensure their children's safety and well-being. Social workers play an important role in the psychosocial problem solving process of the children who remain without parental care. The social workers' task is children, who are left without parental care, training learning motivation, social skills, helping in choosing a profession and many other child support functions, which are normally performed by the parents in the family. The object of research: activities of social workers dealing with psychosocial problems of children living in foster homes. Research objectives: to identify psychosocial problems of children living in foster homes; to analyze the functions of social workers dealing with psychosocial problems of children living in foster homes; highlight difficulties of the social worker's activities dealing with psychosocial problems of children living in foster homes. Research methods: analysis of scientific literature; written survey; statistical analysis of the data. The results showed that children living in institutions do not have sufficient social skills necessary for full communication with others, successful adaptation to new environment. Practical study suggests that social workers' activity is always complex as a result often is invisible and unpredictable. In such a wide range of activities social workers need to consult with other professionals and mediate between the child and the social environment, to collect information to assess. The obtained data show that social workers face two major obstacles: the psychological fatigue and other authorities do not want to communicate. Often they are faced with a heavy workload. When working with children living in foster homes, social worker's activity is directed to the improvement of life quality, customer self-expression and the realization of their interests. The results showed that obstacle for practical activities is lack of information about the child and complete unwillingness of children to change themselves.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Vaikų globos namai - stacionari socialinių paslaugų įstaiga, finansuojama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto, globojamo (rūpinamo) vaiko atstovas pagal įstatymą, kuri turi garantuoti bei užtikrinti globojamam ir laikinai globos namuose apgyvendinamam vaikui globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti, pasiruošę savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

- **Naudota literatūra:**

Socialinių paslaugų katalogas, 2016.

Psichosocialinės problemos – tai problemos susijusios vaiko elgesio, adaptacijos sunkumais, maža saviverte, moralės problemomis, neigiama pasaulio samprata, elgesio sutrikimais, netinkamu bendravimu su bendraamžiais ir suaugusiais.

- **Naudota literatūra:**

Žalimienė. Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas. Vilnius, 2007, p. 44.

Socialinis darbuotojas – specialistas, kurio darbo paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atkurti ryšius su bendruomene, padedant jam integruotis į visuomenę ir skatinant visavertiškesnę žmogaus socialinę funkcionavimą.

- **Naudota literatūra:**

Vareikytė. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius, 2010, p.19.

Veikla – darbas, užsiėmimas, aktyvumas kokioje nors srityje.

- **Naudota literatūra:**

Zaleckienė. Socialinės veiklos vadovas. 2008, Vilnius, p. 18.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Paveiklo pavadinimas	Puslapis
1 pav.	Respondentų darbo patirtis dirbant su vaikais	33
2 pav.	Priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus	34
3 pav.	Vaikų, gyvenančių globos namuose, psichologinės problemos	37
4 pav.	Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinės problemos	39
5 pav.	Socialinių darbuotojų pagalba sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas	40
6 pav.	Socialinio darbuotojo atliekamos funkcijos sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, problemas	40
7 pav.	Veiksniai, lemiantys sėkmingą socialinio darbuotojo pagalbą sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas	41
8 pav.	Socialinio darbo principai sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas	42
9 pav.	Socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su kitų institucijų specialistais sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas	43
10 pav.	Socialinių darbuotojų patiriamos kliūtys sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas	44
11 pav.	Socialinio darbuotojo pasirenkami veiklos būdai sprendžiant iškilusius sunkumus	45

TURINYS

IVADAS	7
1. TEORINĖ DALIS	9
1.1. VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINIŲ PROBLEMŲ CHARAKTERISTIKA	9
1.1.1. Priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus	9
1.1.2. Psichosocialinės problemos darančios įtaką vaikams, gyvenantiems globos namuose	12
1.2. SOCIALINIO DARBUOTOJO FUNKCIJOS SPRENŽIANT VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINES PROBLEMAS	17
1.3. SUNKUMAI, KYLANTYS SOCIALINIAM DARBUOTOJUI SPRENDŽIANT VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINES PROBLEMAS	22
2. EMPIRINĖ DALIS	26
2.1. TYRIMO METODOLOGIJA	26
2.1.1. Tiriamųjų imtis	26
2.1.2. Tyrimo instrumentas	27
2.1.3. Tyrimo etika	27
2.1.4. Tyrimo eiga	28
2.2. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	29
IŠVADOS	41
REKOMENDACIJOS	42
LITERATŪRA	43
PRIEDAI	47

IVADAS

Temos aktualumas. Vaikystėje susiformuoja pagrindinės asmenybės savybės, nulemiančios psichologinį pastovumą, teigiamą dorovinę orientaciją, gyvybingumą bei tikslo siekimą. Vaikui, apsigyvenusiam globos namuose, ne tik svarbu patenkinti fiziologinius, priklausomybės ir meilės, pagarbos ir pripažinimo poreikius, bet ir savirealizacijos poreikio tenkinimas yra labai svarbus. Lietuvoje kas kartą vis daugėja vaikų, dėl tam tikrų aplinkybių netekusių tėvų globos bei augančių globos įstaigose. Kai vaikai patenka į globos namus, globos institucijai tenka atlikti šeimos vaidmenį ugdant ir ruošiant jį savarankiškam gyvenimui besikeičiančioje visuomenėje. Vaiko globa visais laikais buvo aktuali bei opi visuomenės problema. Aktuali šiuolaikinės pasikeitusios visuomenės problema yra ir krizės ištiktos šeimos, neužtikrinančios savo vaikui saugumo ir gerovės (Brijūnaitė, 2007). Įvairios objektyvios ir subjektyvios priežastys lemia tai, jog vaikų, netekusių tėvų globos, skaičius mūsų šalyje yra didelis. Statistikos departamento duomenimis (2016), didžiausia ir pagrindinė vaikų apgyvendinimo globos namuose priežastis yra netinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas. Nenoras atlikti, savo, kaip tėvų pareigų auklėjant vaikus, piktnaudžiavimas tėvų valdžia, amoralus elgesys ir bendravimas su vaiku, žalingos įtakos darymas bei nesirūpinimas savo atžalomis. Lietuvoje 2015 m. 95 vaikų globos įstaigose gyveno 3868 vaikai.

Socialiniai darbuotojai užima svarbų vaidmenį likusių be tėvų globos vaikų psichosocialinių problemų sprendimo procese. Socialinių darbuotojų užduotis – likusių be tėvų globos vaikų mokymosi motyvacijos ugdymas, socialinių įgūdžių formavimas, pagalba renkantis profesiją ir daugelis kitų pagalbos vaikui funkcijų atlikimas, kurias įprastai šeimoje atlieka tėvai. Todėl socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, kompetencija turi atitikti jų darbo specifiką. Tuo grindžiamas visapusiškų socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose kompetencijų analizės aktualumas. Be to, vaikų globos namuose didžioji dalis veiklos yra sudaryta iš situacijų ir sudėtingų problemų sprendimo, kurioms išspręsti neužtenka vieno žmogaus gebėjimų bei žinių - reikia kitų asmenų pagalbos (Samošonok, 2015). Tačiau pastebima, kad socialiniams darbuotojams sprendžiant psichosocialines vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas atsiranda nemažai sunkumų, nes jų klientai yra nemotyvuoti, o dažnai ir agresyvūs.

Tyrimo problema. Vaikų, gyvenančių globos namuose, problemomis domėjosi mokslininkai Raudeliūnaitė, Paigozina (2009) Bubnys, Jasevičienė (2013), Bidva, Gailienė (2010), Kvieskienė, Indrašienė (2008), Černeckienė (2007) ir kiti. Vaikų, augančių globos namuose vystymosi ypatumus aptarė Longstaff (2008); našlaitystę analizavo Černeckienė (2007), Little (2005), Samašonok (2005, 2013, 2015), Žukauskienė (2004), Armanavičiūtė (2005). Problemas, kurias patiria vaikai, augdami globos įstaigose, pristatė Samašonok, Gudonis (2006). Psichosocialinius prisitaikymo sunkumus nagrinėjo Kaffēmanas (2004), Subbarao, Coury (2004).

Tačiau pasigendama mokslinių tyrimų, aktualių straipsnių, teorinių įžvalgų apie vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas, apie socialinių darbuotojų veiklas, nukreiptas į problemų analizę ir sprendimus. Todėl baigiamajame darbe kyla tokie probleminiai klausimai: Su kokiomis psichosocialinėmis problemomis, lemiančiomis elgesio pokyčius, dažniausiai susiduria vaikai, gyvenantys globos namuose? Kokias veiklos sritis renkasi socialiniai darbuotojai, sprendžiantys vaikų psichosocialines problemas?

Tyrimo objektas: socialinių darbuotojų veikla sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas.

Tyrimo tikslas: atskleisti socialinių darbuotojų veiklą sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Identifikuoti vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, psichosocialines problemas.
2. Išanalizuoti socialinio darbuotojo funkcijas, sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas.
3. Išryškinti socialinio darbuotojo veiklos sunkumus, sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė;
- Apklausa raštu (klausimynas);
- Statistinė duomenų analizė;

Tyrimo praktinė reikšmė: Surinkti ir išanalizuoti šio tyrimo rezultatai atskleidžia, dėl kokių priežasčių vaikai patenka į globos namus, kokias problemas patiria, kokios psichosocialinės problemos kyla jiems gyvenant globos namuose. Gauti rezultatai gali būti panaudoti dirbant su vaikais, gyvenančiais globos namuose, bei sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas.

1. TEORINĖ DALIS

1.1. VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINIŲ PROBLEMŲ CHARAKTERISTIKA

1.1.1. Priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus

Pagrindiniais veiksniais, nulemiančiais vaikų elgesio formavimąsi, Sakalauskas (2010), įvardija netinkamą vaiko auklėjimą (tiek šeimoje, tiek ir mokykloje) bei nepageidaujamą vaiko ankstyvąją socializaciją, t. y. išryškinamos psichosocialinės problemos, kurios ypatingai atsiskleidžia globos namuose gyvenantiems vaikams.

Kaip teigia Skujienė, Steponienė (2007), šeimoje turi būti sudarytos palankios sąlygos vystytis vaikui, stiprinamos šeimos tradicijos ir puoselėjamos vertybės – žmoniškumas, meilė, pareiga, ištikimybė, atsakomybė, garbė, orumas, darbštumas. Tačiau vis daugiau šeimų skiriasi, daugėja vienišų motinų. Daliai šeimų būdingas susvetimėjimas, abejingumas, tingumas, veidmainiavimas, bailumas, apkalbos. Šeima visuomenėje atlieka tam tikras funkcijas. Bajoriūnas (2004) nurodo tokias svarbiausias šeimos funkcijas: vaikų gimdymo, auginimo ir ugdymo, turto kaupimo, kultūrinimo, rekreacinė, komunikacinė, meilės šeimoje ir solidarumo užtikrinimo. Rizikos grupės šeimos sąvoka apibrėžia tokią šeimą, kurioje egzistuoja nukrypimai nuo normų, neleidžiantys priskirti prie darnių šeimų. Nukrypimai ne visada tampa dezadaptacijos veiksniais ir kartais yra kompensuojami kitais požymiais (Fedulova, 2007). Šią mintį papildė Rupšienė (2010), teigdama, jog socialinės rizikos šeimas galima apibūdinti kaip daugiaproblemines šeimas. Šios šeimos pasižymi problemomis, trukdančiomis normaliai socializuotis šeimų nariams, o ypač vaikams.

Šeima pripažįstama pirmine ir svarbiausia terpe, kurioje vaikas gali sėkmingai augti ir vystytis kaip asmenybė, būti apsaugotas nuo žalingo aplinkos poveikio. Per šeimą vaikas suvokia save ir kitus, čia vyksta jo „Aš“ raida ir įgyjami svarbiausi socialinio gyvenimo gebėjimai ir įgūdžiai. Vaikas iš tėvų perima ir įsisąmonina egzistuojančias elgesio normas ir vertybių sistemą, socialinę patirtį, kuri vėliau ir įtakoja visą asmenybės raidą ir santykį su aplinka bei pačiu savimi. (Lipnevičienė, Augienė, 2004). Kvieskienė (2005) teigia, jog šeima yra ir socialinio gyvenimo centras, nes ji individą sieja su kitomis socialinėmis grupėmis. Nuo to, kaip šeima atlieka savo funkcijas, kokie santykiai vyrauja šeimos gyvenime, priklauso vaiko fizinis, psichologinis, emocinis ir socialinis atsparumas. Miškinis (2003) rašo, jog šeima sukuria geriausias sąlygas rengti žmogų gyvenimui. Tėvų meilė vaikams, nepriekaištingi tarpusavio santykiai, artimas bendravimas žmogui padeda suvokti estetines ir etines vertybes, normas bei pratina jas taikyti kasdieniame gyvenime. Pastarajam autoriui antrina ir Pileckaitė – Markovienė (2007) teigdama, jog šeimą galime suvokti kaip daugiau nei teisinį, visuomeninį, ekonominį vienetą. Tai meilės ir solidarumo bendruomenė, unikaliai suderinta perduoti bei mokyti kultūrinės, etinės, visuomeninės, dvasinės bei religines

vertybes, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei. Panašiai sako ir Alifanovienė, Vaitkevičienė bei Kaušienė (2014), nurodydamos, kad atlikti moksliniai ir praktiniai tyrimai nusako šeimos, kaip vieną iš esminių faktorių, lemiančių vaiko asmenybės raidą.

Mokslininkės Kvieskienė (2003), Augutienė (2008), akcentuoja šeimos vaidmenį vaiko socializacijos procese. Kartu šeimai tenka ir pagrindinė atsakomybė už vaiką įvairiose sferose. Tačiau šeima, dėl tam tikrų aplinkybių, kartais nepajėgi sukurti vaikui aplinką, skatinančią tinkamą socializaciją. Šeima ir jos gyvensena bei bendravimas ir yra ta lemtinga socialinė aplinka, kuri daro ypatingą poveikį vaiko socialinio funkcionavimo sėkmei.

Pasak Leliūgienės (2002), našlaitystė, kaip socialinis reiškinys, yra kiekvienoje visuomenėje, net pačioje labiausiai išsivysčiusioje humaniškausioje. Su tuo sunku susitaikyti, tačiau gana dažnai vaikų netekusių tėvų problemas tenka spręsti socialiniam darbuotojui. Daug sunkiau ramiai reaguoti, jog kiekvienuis metais atsiranda daugiau našlaičių, turinčių gyvus tėvus.

Nors įvairių socialinių, kultūrinių, įstatyminių ir politinių sistemų valstybėse egzistuoja šeimos formų įvairovė, šeima lieka pagrindinė visuomenės ląstelė ir turi susilaukti visuomenės apsaugos ir paramos. Pasak Išoraitės (2005), šeima yra viena seniausių ir reikšmingiausių visuomenės institucijų, kurioje nuolat vyksta žmogaus socializacija. Šeima, kaip žmonių bendrija, atlieka įvairias funkcijas, apimančias visas gyvenimo sritis, ko negali kita visuomenės struktūra. Anot Samašonok (2013), šeimos įtaka yra svarbi kompetencijos vystymuisi, socialinių įgūdžių formavimuisi per mokymąsi, kai vaikas stebi tėvų elgesį ir sulaukia pastiprinimų už tam tikrus veiksmus. Tam tikros intelektinės paskatos ir informacija suteikia vaikui ankstyvą patirtį. Autorė tirianti kompetencijos trūkumo priežastis, atkreipia dėmesį į augimo bei mokymosi sąlygas, auklėjimo stilių, pabrėžia vaiko įgūdžių formavimąsi ankstyvoje vaikystėje. Autorės teigimu, nepalankios augimo sąlygos, skurdi aplinka, atskyrimas nuo šeimos, žinių ir patirties stoka, didina nesėkmės moksle riziką, apsunkina įgūdžių formavimąsi, nulemia kompetencijos trūkumą.

Gudonio (2011) teigimu, atlikti tyrimai rodo, jog vaikai, patiriantys šeimos ir bendraamžių atstūmimą, aplinkos konfliktiškumą, socialinės adaptacijos, mokymosi sunkumų mokykloje, auga probleminėse šeimose. Nepalankiomis šeimos sąlygomis augančių vaikų situacija yra daug blogesnė nei jų bendraamžių. Tai atsitinka dėl deprivacijos, tėvų dėmesio, turiningo laisvalaikio stokos. Vaikai, gyvenantys neturtingose bendruomenėse, labiau linkę įsitraukti į asocialias bendraamžių grupes, kuriose platinami narkotikai, klesti vertybinis nihilizmas, jos pasižymi aukštu agresyvumo laipsniu. Anot Bardauskienės (2016), šiuo metu Lietuvoje sparčiai daugėja socialiai apleistų šeimų ir didėja joje augančių vaikų skaičius. Tai šeimos, kuriose nuolat girtaujama, neprižiūrimi vaikai, jais nesirūpinama, jų saugumui rimtą grėsmę kelia suaugusiųjų elgsena, taip tėvai elgdamiesi su savo vaikais skatina jų praradimą ir tėvystės teisių apribojimą, taip vaikai atsiduria vaikų globos namuose. Anot Samašonok, Žukauskienės (2004), netinkamas elgsenys su

vaiku, patirtas smurtas, jėgos demonstravimas veikia vaiko socialinį elgesį ir santykių su kitais palaikymą.

Tokiose šeimose vaikai patiria badą, skurdą, fizinį ir psichologinį smurtą. Dalis šių vaikų patenka į globos įstaigas jau turėdami negatyvų požiūrį į gyvenimą, skaudžią patirtį, netinkamo gyvenimo pavyzdį. Tai savo analizėje pristato Vosylienė (2009), kuri teigia, kad dažniausiai į socialinės rizikos šeimų sąrašą pakliūva tos šeimos, kuriose girtaujama, naudojama prievarta, neprižiūrimi vaikai. Paprastai tokiems tėvams trūksta tėvystės įgūdžių, valstybės teikiamą paramą jie naudoja netinkamai. Neturėdami pastovaus pragyvenimo šaltinio, tinkamo būsto, maisto ir kitų būtinausių daiktų, tėvų verčiami vaikai išeina elgetauti, vėliau įsitraukia į nusikalstamų grupuočių veiklą, prostituciją. Šios priežastys lemia vaikų patekimą į vaikų globos namus. Spėsdama šią problemą, valstybė apriboja arba atima iš socialinės rizikos šeimų tėvų teisę globoti savo vaikus ir numato netekusio savo šeimos vaiko priežiūrą: pirmiausia ieškoma giminių, gali būti įteisinta globa (rūpyba) ar įvaikinimas, teikiamos dienos centrų paslaugos, vaikas apgyvendinamas šeimoje, valstybinėje arba nevyriausybiniėje vaikų globos institucijoje.

Vaikai į globos namus patenka iš šeimų, retais atvejais – iš giminių, kūdikių namų, gatvės. Pagrindinės priežastys lemiančios vaikų patekimą į globos namus: nepilna šeima, tėvų alkoholizmas, narkomanija, bedarbystė, skurdas, smurtas prieš vaikus, kriminalinis tėvų (globėjų) elgesys. 90-95 proc. vaikų, gyvenančių laikinosios globos namuose, priklauso rizikos grupei. Jiems būdingas polinkis svaigintis, priešiškus, pyktis, skurdus dvasinis pasaulis, interesų siaurumas, mokymosi motyvacijos praradimas, žema savivertė, elgesio problemos, sunkumai mokykloje ir kitos problemos (Indrašienė, Kviešienė, 2008).

Nors už vaiko fizinį ir emocinį saugumą pirmiausia atsakinga šeima, (Socialinis paranešimas, 2012), kasmet įvairios institucijos pateikia duomenis, iš kurių matome, kad šimtai vaikų patiria smurtą bei prievartą šeimoje ir už jos ribų. Emocinis ir psichologinis smurtas prieš vaikus suprantamas kaip nuvertinimas, menkinimas, žeminimas, šmeižtas, grasinimas, atskyrimas, kvailinimas ar kitokie ne fizinio kontakto elgsenos modeliai, judėjimo laisvę apribojantys veiksmai, sukeltys ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moralinei ar socialinei sveikatai ir raidai. 2012 m. psichologinio smurto atvejų kur kas daugiau užfiksuota mieste (369 psichologinio smurto atvejai) nei kaime (223). Smurtas, patirtas paauglystėje, gali paskatinti smurtą patyrusio vaiko socialiai nepriimtina elgesį, todėl ypač svarbu vykdyti prevencinį darbą ir teikti kvalifikuotą pagalbą smurtą patyrusiems vaikams. 2012 m. pabaigos duomenimis, 10–14 metų vaikai daugiausia patyrė fizinį ir psichologinį smurtą, o mažamečiai vaikai (ypač iki 3 m.) daugiausiai patyrė psichologinį smurtą.

Socialiniame pranešime (2012), rašoma, kad vaikai tėvų globos netenka dėl įvairių priežasčių. Analizuojant priežastis 2011 m., išryškėjo dvi svarbiausios aplinkybės: pirmoji – tėvai

arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpino, nesidomėjo vaiku, jo neprižiūrėjo, netinkamai auklėjo, naudojo fizinį ar psichinį smurtą ir dėl to kilo pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, todėl vaikas įstatymų nustatyta tvarka buvo paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo tėvų). Dėl šios priežasties tėvų globos 2011 m. neteko 1373 vaikai, t. y. 63,1 procento visų tėvų globos netekusių vaikų. Antroji – tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negalėjo juo rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių. Dėl šios priežasties per ataskaitinius metus tėvų globos neteko 366 vaikai, t. y. 16,8 procento visų tėvų globos netekusių vaikų.

Leliūgienė (2009), išskyrė šias vaikų nukreipimo į valstybines globos įstaigas priežastis:

- Dauguma vaikų tampa socialiniais našlaičiais dėl to, kad tėvams buvo apribotos tėvystės teisės;
- Vaikai buvo atskirti nuo tėvų teismo ar vaikų teisių apsaugos tarnybų sprendimu;
- Vaikai, kurių atsisakė tėvai.

Jonutytė (2007), taip pat išskiria globos netekimo priežastis: asocialios šeimos, vieno iš tėvų nebuvimas, likęs nesirūpina vaikais, apribotos tėvystės teisės, tapo našlaičiais, ilgalaikė tėvų liga, skurdas šeimoje, nenustatyta tėvų buvimo vieta, tėvai patys atsisakė vaikų, tėvai įkalinimo įtaigoje, tėvų smurtavimas prieš vaikus, tėvai išvykę į užsienį ir kt. Taip pat autorė išskiria pagrindines vaikų nepriežiūros priežastis: ekonominės sąlygos, tėvų išsimokslinimo, kultūros stoka, užimtumas, pedagoginis bejėgiškumas, alkoholizmas, narkomanija, bendravimo su vaikais stoka, nepakankamas auklėjimasis darbas ugdymo įstaigose.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinis institutas, kuris turi rūpintis vaiku, yra šeima. Deja, labai daug vaikų auga ne savo namuose, o šeimynose ar globos namuose. Pagrindinės priežastys, dėl kurių vaikai atsiduria globos namuose yra fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas prieš juos, visiška nepriežiūra ir asocialus tėvų elgesys. Dažnai tėvai girtauja, nesirūpina vaikais, netgi neturi tam socialinių įgūdžių.

1.1.2. Psichosocialinės problemos darančios įtaką vaikams, gyvenantiems globos namuose

Malinausko (2011) teigimu, vaikai augantys socialinės rizikos šeimoje mažiau išmano priimtino elgesio įgūdžius. Taip pat autorė Jonutytė (2007) teigia, kad šiems vaikams iškyla daugiau socialinių problemų, nes nesiformuoja jų saugumo ir pasitikėjimo savimi bei aplinka jausmas, didėja bendravimo sunkumai, vaikai jaučia nerimą, liūdesį, išryškėja depresijos požymiai, silpnėja savikontrolė, stiprėja konfliktiškumas, agresija, gęsta iniciatyvumas, silpnėja pažintinė veikla stabdoma žodyno plėtra, vėliau netinkamai formuojasi higienos įgūdžiai, atsiranda psichosomatinių simptomų. Taigi, ne visi vaikai auga šeimose, todėl dar egzistuoja vaikų globos namai, kuriuose apsigyvena tėvų netekę ar rizikos šeimose patyrę įvairų smurtą, vaikai. Pasak Butvilo (2004), patirta

tėvų netektis yra didelis smūgis vaikui, besistengiančiam perimti šeimos tradicijas, vertybes bei formuoti savo identitetą – savąjį Aš. Netekę tėvų ar jų globos, vaikai netenka ir identifikacijos su kuo nors sutapti. Nepatenkinus savęs identifikavimo poreikio, sutrinka ir vertybių perimamumas, atsiranda psichologinės problemos. Vaikų globos namuose augantiems vaikams, palyginus su šeimose augančiais, būdingas didesnis nervingumas, verkšmingumas, agresyvumas, dažniau jiems būdingas prieštaraujantis neklusnumas, o berniukams dar ir per didelis aktyvumas. Taip pat, laikui bėgant, globos namuose gyvenančių vaikų psichosocialinė sveikata blogėja (Raslavičienė, Zaborskis, 2002).

Skirtingos kultūrinės, socialinės gyvenimo sąlygos sudaro prielaidas skirtingai formuotis ir reikštis augančių žmonių psichinėms savybėms, psichiniams procesams, asmenybės bruožams. Apžvelgus tyrimus, nustatyta, kad globos namų auklėtiniais būdingos didesnės dėmesio ir socialinės problemos, aukštesnis nerimastingumo lygis nei vaikams, gyvenantiems su abiem tėvais (Samošonok, Žukauskienė, 2004). Taip pat nustatyta, kad vaikai, augę nepalankiomis sąlygomis ir išgyvenę atskyrimą nuo tėvų, dažnai pasižymi žemesniais kalbiniais, intelektualiais gebėjimais, menku kompetencijų lygiu negu vaikai, augantys su abiem tėvais. Vaikų, augančių globos namuose, verbaliniai mechanizmai yra išsivystę prasčiau, aiškiai pastebimas žodyno skurdumas, todėl atsiranda ne tik mokymosi, bet ir bendravimo problemų (Grikpėdienė, 2005; Gudonis, Samošonok, 2007). Tiek mokytojai, tiek globos namų darbuotojai įvardija tas pačias mokymosi sunkumų priežastis: nepakankamai išsivystę verbalizavimo procesai, neigiama dvikalbystės įtaka, nuoseklumo, kantrybės trūkumas, atliekant užduotis, motyvacijos stoka (Borovskytė, 2008). Nustatyta, kad globos namų auklėtiniais būdingas lėtas mąstymas, žemi intelektualiai gebėjimai, menkas kalbinis išprusimas, dėmesio, valios silpnumas (Grikpėdienė, 2005; Čepukienė, Pakrošnis, 2008). Vaikui šeima yra pati svarbiausia socialinė aplinka, kurios uždavinys yra patenkinti vaiko fizinius, emocinius poreikius, užtikrinančius tolygią raidą. Taigi, vaikas patiria labai ankstyvą neigiamą patyrimą, kuris lemia jo tolesnę raidą. Aišku viena, kad atskyrimas nuo nepalankių sąlygų ir patekimas į globos namus pagerina vaiko gyvenimo kokybę, sukuriama saugi aplinka. Tačiau Grikpėdienė (2005) tvirtina, kad patekimas į globos namus, atskyrimas nuo įprastos socialinės aplinkos yra ne mažiau traumuojantis veiksnys. Net esant palankiausioms aplinkybėms globos namams būdingas nestabilumas, laikinumas, o visa tai mažina vaiko psichinių procesų optimalų funkcionavimą, taip pat ir kalbos raidą bei plėtrą.

Leliūgienė (2005), Vasiliauskaitė, Antinienė (2010), pateikia dažniausiai pastebimus elgsenos ir charakterio sutrikimų požymius, būdingus vaikų globos įstaigų auklėtiniais:

1. Agresyvumas. Dauguma vaikų į globos įstaigą patekę iš asocialių šeimų, jau yra išsiugdę tam tikras neigiamas savybes, perėmę šeimoje egzistuojantį destruktivų bendravimo, tarpasmeninių santykių modelį ir patys tapę pikti, šiurkštūs, pagiežingi, kerštingi, nepaisantys

visuotinai priimtinių elgesio normų. Instituciniai vaikai nemoka priimtiniais būdais paprašyti, paaiškinti savo poelgių. Jiems nesvetimas vagiliavimas, melavimas, išsisukinėjimas. Tarpusavyje iškilusias problemas vaikų globos įstaigų auklėtiniai dažniausiai sprendžia naudodami fizinę jėgą, nevengia vienas kitą skaudžiai įžeisti, dažnai priešinasi auklėtojų nurodymams, viešose vietose demonstratyviai neklauso auklėtojų. Agresyvumą, destruktivumą, demonstratyvų konfliktavimą su pedagogais ir bendraamžiais lemia nepakankamas poreikių paisymas ir tenkinimas, gilinimasi į emocinius išgyvenimus.

2. Uždarumas. Gyvendami uždaroje įstaigoje, neturėdami artimo žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti, vaikai užsisklendžia savyje, nepasitiki ugdytojais ir bendraamžiais. Dėl pilnaverčio bendravimo su suaugusiaisiais nebuvimo, neišsiugdyto pasitikėjimo suaugusiuoju, atsiranda baimė atsiverti, todėl išgyvenimai, tikrosios baimės, nerimo, destruktivaus elgesio priežastys yra slepiamos. Bijodami būti nesuprasti, atstumti, pašiepti, instituciniai vaikai nelinkę kitiems pasakoti savo išgyvenimų.

3. Neprisitaikymas. Vaikų globos įstaigų auklėtiniai jaučiasi kitokie nei kiti. Augant uždaroje institucinėje aplinkoje nepatenkinamas bendravimo poreikis. Prisitaikymą komplikuoja nepasitikėjimas savimi, kuriam įtakos turi ir formalus pedagogų bendravimas su auklėtiniais.

Dauguma autorių, atlikusių vaikų, gyvenančių globos įstaigose, tyrimus, pabrėžia, kad šie vaikai pasižymi tam tikrais elgesio bei asmenybės ypatumais, jiems sunkiau mokytis, pritaipyti naujoje aplinkoje ir kt. Galima išskirti šias pagrindines globos namų vaikų asmenybės raidos problemų priežastis (Almonaitienė, 2010):

- Įgimti anatominiai- fiziologiniai centrinės nervų sistemos pažeidimai (paveldėti alkoholizmo, narkomanijos sąlygoti sunkumai ir pan.);
- Raidos iki gimimo problemos: nepageidaujamas nėštumas, ryšio tarp motinos ir vaisiaus sutrikimas.
- Įvairios deprivacijos rūšys (judėjimo, jutimų, emocinė, socialinė).
- Aplinkos įtaka (pvz. pedagoginis apleistumas).
- Prievartinis atskyrimas nuo šeimos ir apgyvendinimas globos įstaigoje.
- Ugdyimo proceso organizacijos globos įstaigose trūkumai.

Pileckaitė- Markovienė, Lazdauskas (2007) teigia, kad globos namų auklėtiniais būdingos kalbos ir intelektualinės raidos problemos. Reikalingo dėmesio vaiko intelektualinei raidai nebuvimas gali sąlygoti rimtą atsilikimą mokymesi ir nesugebėjimą tęsti mokslų bendrojo lavinimo mokykloje, diagnozuojant psichinės raidos sulėtėjimą. Samašonok ir Žukauskienė (2004) mano, kad globos namų auklėtiniai mokykloje pasižymi kompetencijos, mokymosi ir adaptacijos sunkumais. Tai tampa rimta sąveikos su kitais ir su pasauliu kliūtimi. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad vaikai, kurie yra užaugę nepalankiomis sąlygomis, jautę nepriteklių, skurdžioje aplinkoje,

negali pasižymėti mokykliniais laimėjimais taip pat akademinio brandumu negu vaikai, kurie gyvena saugioje aplinkoje bei palankiomis sąlygomis.

Vaikai atvykę į globos namus iš socialinės rizikos šeimų turi daug socialinių problemų, visų pirma tai yra socialinių įgūdžių nebuvimas ar jų trūkumas. Vaikai jausdami, kad kartais negali atlikti elementariausių buities veiklų, tampa socialiai neatsakingi. Malinauskas (2011) pastebi, kad vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose yra iš socialinės rizikos šeimų ir jų agresiją netiesiogiai sukelia biologinių veiksnių ar aplinkos sąveika. Agresyvų elgesį skatina, kitų žmonių socialinis sankcionavimas, taip pat agresyviai besielgiančio rizikos grupės vaiko pasiektas norimas rezultatas, pvz.: tėvų ar globėjų dėmesys, privilegijos. Virbalienė ir Žebrauskaitė (2007), išplečia rizikos grupės vaikų apibūdinimą, priskirdamos nesimokančius, vaikataujančius, elgetaujančius, benamius, pasižyminčius agresyviu, asocialiu, delinkventiniu elgesiu, vartojančius psichotropines medžiagas, užsiimančius nusikalstama veikla, sunkiai auklėjamus vaikus. Autorės išskiria 10 bruožų, būdingų rizikos grupės vaikams: 1) dažniausiai būna nedrausmingi, nemandagūs, įžūlūs su suaugusiaisiais, nes namuose nėra išmokę deramai elgtis; 2) būdingas nepasitikėjimas savimi, dėl to jie labai greitai įsiseidžia, reaguoja į kiekvieną suaugusiųjų ar bendraamžių pastabą keiksmazodžiais, muštynėmis, įvairiais užgauliojimais arba tiesiog pabėgimu iš klasės; 3) dažnai jaučia baimę, nerimą, yra nervingi. Tai verčia juos ieškoti stiprių draugų, lyderių, kurie gali juos apginti nuo įvairių pavojų; 4) kalba dažniausiai primityvi, žodynas skurdus, kalboje jie vartoja daug keiksmazodžių, dažnai grasina savo bendraamžiams, erzina ir pravardžiuoja vieni kitus; 5) turi įvairių mokymosi sunkumų, sunkiai sukaupia dėmesį, nesugeba ilgesnį laiką intensyviai dirbti, greitai pavargsta ir išsenka. Todėl susiformuoja neigiama mokymosi motyvacija, jie praleidinėja pamokas arba visai nustoja lankyti pamokas, veiklas; 6) linkę meluoti, apgaulinėti, dažnai išsigalvoja nebūtų dalykų, kad išsisuktų nuo bausmės arba sukeltų gailėstį ir užuojautą, gautų vienokios ar kitokios naudos. Jie gali meluoti, norėdami nuslėpti šeimos problemas, pateisinti netikusį savo tėvų elgesį, norėdami patys išsisukti nuo bausmės ir pan.; 7) gana gerai orientuojasi įvairiose situacijose, yra apskrūs, aktyvūs, sugeba numatyti, kaip galima sukelti suaugusiųjų gailėstį ir užuojautą, išprašyti pinigų ar gauti kitokios naudos; 8) būdingas interesų siaurumas. Pagrindinė vertybė gyvenime, jų požiūriu, yra pinigai, todėl visos jų pastangos ir mintys nukreiptos į tai, kaip ir iš kur jų gauti. Šie vaikai gerbia ir vertina vienas kitą tik pagal tai, kiek kuris gali elgetaudamas ar kitokiais būdais įsigyti pinigų. Tai stumia vaikus į nusikalstamą veiklą; 9) jie nepasitiki suaugusiaisiais, labai įtarūs, greitai pastebi tikrąsias suaugusiųjų nuostatas, negerbia ir niekina pedagogus, jaučiančius tik gailėstį ar panieką tokiems vaikams; 10) yra nestabilios psichikos, nesugeba valdyti savo emocijų, greitai supyksta ir dėl to gali būti labai agresyvūs, visada pasiruošę pulti arba gintis nuo užpuolėjo. Samošonok (2009), tyrimo rezultatai parodė, kad globos namuose gyvenantys vaikai, siekdami užsibrėžtų tikslų ir bendravimo situacijose rečiau taiko užduoties įveikimo strategiją ir linkę manyti,

kad jiems kylančius sunkumus lemia ne nuo jų pačių priklausantys dalykai. Todėl dažniausiai savo problemų ištakų ieško ne savo, o kitų žmonių poelgiuose, nesėkmes priskirdami atsitiktinumui ar kitiems žmonėms. Toks požiūris mažina globos namų auklėtinių atsakomybę už save, stabdo aktyvumą ir savarankiškumą, sprendžiant kylančius sunkumus. Shin (2005) įvardijo, kad vaikai, augantys vaikų globos namuose, dažniau problemas sprendžia destruktiviais būdais, tokiais kaip alkoholio bei kitų narkotinių medžiagų vartojimas, nei paaugliai augantys šeimose.

Be to, globos namuose gyvenantys vaikai, patiria kompleksines problemas, kurios neigiamai veikia sveikatos elgseną – daugėja rizikingo elgesio, mažėja sveikatai palankaus elgesio apraiškų (Gramowski ir kt., 2009). Gramowski ir kt. (2009) teigimu, globos namuose gyvenantys vaikai patiria sunkumų bandydami susikaupti, neįstengia pabaigti pradėtų darbų, sunkiai laikosi taisyklių, dažniau meluoja, apgaudinėja, dažniau patiria nesėkmių mokykloje, dažniau patiria neigiamą bendraamžių įtaką, jiems dažniau pasireiškia elgesio sutrikimai, impulsyvumas, agresija, jie anksčiau pradeda lytinį gyvenimą, rečiau naudoja kontraceptines priemones, anksčiau pradeda piktnaudžiauti tabaku ir alkoholiu bei nelegaliais narkotikais.

Taigi, vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje (Leliūgienė, Kovalenkoviėnė, 2005).

Taip pat daugumos namų auklėtinių, viena iš dažniausių reakcijų į besikeičiančio gyvenimo situaciją, yra depresija. Kaip nurodo Campbell (2008), jaunuolių depresija yra sudėtingas, subtilus ir pavojingas reiškinys. Vaičiulienė (2004), taip pat nurodo, jog tai labai plataus neigiamų reiškinų spektro derinys. Jam būdingas liūdesys, kaltės jausmas, beviltiškumas, apatija, energijos stoka, nesugebėjimas sutelkti dėmesio, interesų praradimas. Depresiją, kaip ir kitas psichologines problemas dažnai lydi ir fiziologiniai sutrikimai. Jaunesnio amžiaus vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose, patiria daug mažiau psichosocialinių problemų nei tie, kurie jau pasiekė paauglystės amžių (11-18 m.) Paaugliai patiria ne tik jų amžiui būdingus sunkumus, bet ir daugelį kitų sunkumų, susijusių su šeimos netekimu, patalpinimu į institucionalizuotas įstaigas, smurto patyrimu ir kt. (Goštautas, Pakrosnis, Čepukienė, 2004).

Apibendrinant galima teigti, jos vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose, patiria ne tik daug psichosocialinių problemų, susijusių su šeimos netektimi bei pasikeitusiomis gyvenimo sąlygomis. Dauguma vaikų, patekę į vaikų globos namus, ima elgtis agresyviai ir praranda pasitikėjimą aplinkiniais, todėl tai tik dar labiau skatina įvairiausių psichosocialinių problemų gilėjimą. Kiekvienas vaikas pasikeitusią gyvenimo situaciją išgyvena gana skaudžiai, tačiau labiausiai į pasikeitusias gyvenamąsias sąlygas jautriausiai reaguoja paaugliai. Jų prisitaikymas prie naujos aplinkos yra dar sunkesnis, nes paauglystė ir taip sukelia nemažai sunkumų ir mėginimų atrasti save.

1.2. SOCIALINIO DARBUOTOJO FUNKCIJOS SPRENDŽIANT VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINES PROBLEMAS

Norint socialinį darbą suprasti aiškiau, galima išskirti keletą aspektų, kurie yra esminiai socialiniam darbuotojui, sprendžiant vaikų psichosocialines problemas vaikų globos namuose. Pagal Weezel ir kt. (2010), socialinio darbo aspektai yra suskirstyti taip, kad socialinis darbuotojas sugebėtų suteikti: pagalbą vaikams, kurie prašo padėti arba kuriems reikia pagalbos; kad vaikai galėtų gyventi savo gyvenimą; socialinis darbuotojas siūlo kontaktus, susitikimus, paslaugas, intervencijas aplinkoje; vykdo konkrečias jo darbui priklausančias užduotis; dirba kompetentingai; reagoja kaip atsakingas specialistas; socialiniai darbuotojai ir organizacijos turi turėti aiškią padėtį ir pripažinimą visuomenėje; socialiniai darbuotojai ir organizacijos vadovaujasi vertybėmis; socialinis darbuotojas ir organizacija prisideda prie atviros, demokratinės, pilietinės visuomenės kūrimo (Weezel, 2010).

Pasak Liobikienės ir Šinkūnienės (2010), socialiniai darbuotojai, dirbantys su vaikais, turi pasižymėti ypatingomis kompetencijomis. Darbuotojas turi mylėti vaikus ir mokėti su jais bendrauti. Taip pat jis privalo gerai išmanyti vaiko amžiaus tarpsnių psichologiją, traumą patyrusio vaiko elgesio ypatumus, pasižymėti didele empatija, turėti pakankamai įgūdžių kalbėtis su vaiku jautriomis temomis, mokėti valdyti savo emocijas, turėti gerus stebėjimo įgūdžius. Geriausia, kai darbuotojas gali pats laikinai "tapti vaiku" ir su juo žaisti. Anot Liobikienės (2006), socialinio darbuotojo pagrindiniai uždaviniai, teikiant pagalbą vaikams, augantiems globos namuose, yra padėti vaikui pagerinti emocinį klimatą ir įgalinti jį atlikti įvairiausias funkcijas, ypatingai kreipiant dėmesį į vaiko auginimą ir auklėjimą; padėti vaiko šeimai atstatyti sutrikusius ryšius šeimoje ir su aplinka. Organizuoti pagalbos ir palaikymo tinklą bendruomenėje, praplėsti išorinius pagalbos resursus; padėti vaikui ir jo šeimai identifikuoti problemas, atrasti problemų sprendimo būdus, atpažinti ir sustiprinti vidinius resursus problemoms spręsti; laiku suteikti pagalbą silpniausiems vaiko šeimos nariams organizuojant jiems laikiną globą, kai jų sveikatai ir gyvybei kyla grėsmė gyvenant šeimoje.

Socialiniai darbuotojai teikia profesionalią pagalbą vaikams, kuriems nepasiseka susidoroti su esama situacija. Socialinio darbuotojo parama yra glaudžiai susijusi su vaiko troškimais ir siekiais, su tuo, kas padėtų gerinti gyvenimo kokybę, leistų bent iš dalies gyventi savarankiškai. Taigi, remiantis Kozlov (2007), ir kitais autorių darbais, galima išskirti socialinio darbuotojo vaidmenis ir funkcijas, kurias atlieka sprenddami psichosocialines vaikų, gyvenančių globos namuose, problemas. Socialinis darbuotojas tampa:

- Šeimos identifikuotojas. Šio vaidmens funkcija yra nustatyti šeimos ar šeimos narių atsidūrusių krizinėje situacijoje, aplinkos sąlygas, kurios nulėmė problemas.

- Įgalintojas. Šis vaidmuo socialiniame darbe reikalingas siekiant įkvėpti vaikui, gyvenančiam globos namuose, viltį, sumažinti jo pasipriešinimą, išdidumą ir išgyventi stresines situacijas. Socialinis darbuotojas atpažįsta ir suvaldo vaiko jausmus, identifikuoja ir palaiko stipriąsias puses. Taip pat socialinis darbuotojas šiame vaidmenyje padeda vaikui išskaidyti jo didžiausias problemas į mažesnes, kurios gali būti sprendžiamos lengviau.
- Tarpininkas. Socialinis darbuotojas atlikdamas šį vaidmenį tarpininkauja tarp šeimos narių, tarp šeimos ir aplinkos, siekiant pasiekti kuo produktyvesnių rezultatų.
- Vertintojas. Šis vaidmuo apibrėžia socialinio darbuotojo funkciją, kai sprenddamas psichosocialines problemas renka informaciją apie vaiką, šeimą, vertina vaiko ir aplinkos problemas, padeda priimti teisingus sprendimus. Informacija gali būti gaunama interviu metu, stebint, analizuojant dokumentus. Kasnauskienė (2010) teigia, kad įvertinimas yra esminis procesas individualizuojant žmones ir socialines sistemas. Autorė taip pat pabrėžia, kad įvertinimas vyksta visos pagalbos teikimo metu. Bendraujant su vaiku stengiamasi jį įdėmiai išklaudyti, išsiaiškinti, su kokiomis problemomis susiduria, kokius sunkumus, rūpesčius patiria.
- Mobilizuotojas. Socialinio darbuotojo funkcija yra motyvuoti veikti, įkvėpti, organizuoti patiriančių psichosocialines problemas veiksmus.
- Mokytojas. Socialinis darbuotojas sprenddamas psichosocialines vaikų globos namuose problemas perduoda informaciją ir mokomąsias žinias vaikui, padeda jam ugdyti savo gebėjimus, siekia pakeisti nusistovėjusius įpročius, elgesį bei požiūrį į šeimos narius, į kitus vaikus globos namuose, stengiasi pakeisti stereotipinius įgūdžius.
- Konsultantas. Socialinis darbuotojas sprenddamas vaikų, gyvenančių globos namuose psichosocialines problemas, dirba su kitų institucijų specialistais, konsultuoja apie vaikus ir jų problemas, plečia išorinius pagalbos resursus. Socialinis darbuotojas kartu su vaikais, gyvenančiais vaikų globos namuose, analizuoja probleminę situaciją, ieško veiksmingų pagalbos sprendimo būdų. Socialinis darbuotojas pasitelkdamas šį vaidmenį stengiasi pagerinti vaikų globos namų kaip bendruomenės emocinį klimatą, įgalinti tėvus atlikti jų funkcijas išryškinant vaikų auginimo ir auklėjimo funkciją.

Žibėnienė, Mikniūtė (2016) teigia, kad socialiniai darbuotojai turi valdyti profesinę riziką, atsakomybė vertinama pagal socialinės problemos pobūdį ir situaciją, kurioje veikia socialinis darbuotojas. Socialiniai darbuotojai turi tapti savo srities ekspertais, ne tik diagnozuojant problemas, vertinant situaciją, ir stengtis kiek įmanoma kokybiškiau išspręsti socialinę problemą.

Rimkus, Žemgaliūlienė (2013), yra tos pačios nuomonės ir teigia, kad sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose psichosocialines problemas, susiduriama su begale įvairių problemų, kurioms spręsti nėra vienos sistemos ar taisyklių rinkinio. Socialinį darbuotoją galima prilyginti menininkui, nes kuo daugiau kūrybos veikloje, tuo didesnė tikimybė, kad pasieks profesionalumo

viršūnę. Neįmanoma sukurti visų galimų strategijų, kurias būtų galima pritaikyti kiekvienai konkrečiai situacijai, nes kiekvienas klientas, kaip ir jo problemos, yra unikalūs ir nepakartojamas.

Kavaliauskienė (2008), remdamasi Hows (2000), pateikia penkis svarbiausius socialinio darbuotojo veiklos aspektus, kurie svarbūs, sprendžiant vaikų globos namuose psichosocialines problemas: stebėjimas (sako tai, ką matome ir ką reikia atrasti); apibūdinimas (konkrečiai įvardina problemą); aiškinimas (komentuoja kaip skirtingos problemos yra susijusios); prognozavimas (žvilgsnis į žmogaus ateitį); intervencija (veikla, susijusi su sisteminiu pokyčio siekimu).

Socialinis darbuotojas, skiria savo jėgas, sugebėjimus kitiems žmonėms, padeda tenkinti jų poreikius, suteikia tam tikrą prasmę kito žmogaus gyvenimui. Večkienės ir kt. (2013) teigimu, socialinio darbuotojo veikla sprendžiant psichosocialines problemas vaikų namuose yra skirta sukurti saugią aplinką tam poreikį turintiems asmenims. Socialinių darbuotojų veikla yra visada kompleksinė, nes rezultatas sunkiai apčiuopiamas, dažnai nematomas ir neprognozuojamas. Svarbiausia, kad socialiniai darbuotojai turi išmanyti daugelį sričių, gebėti atlikti labai specifinį darbą, nes visada dalyvauja pokyčiuose ir net juos inicijuoja.

Večkienė ir kt. (2013), analizuodami socialinio darbuotojo veiklą, sprendžiant vaikų psichosocialines problemas vaikų globos namuose, teigia, kad jie skatina asmens palaikymą ir paramą. Dažniausiai parama būna trejopo pobūdžio: palaikanti, kai teikiama natūralios asmens aplinkos, asmeniniais santykiais grindžiama; pastiprinanti, kai grindžiama dalykiniais santykiais sprendimų procese; įgalinanti, kai reikalinga ne tik socialinių darbuotojų, bet ir kitų specialistų pagalba.

Kita socialinio darbuotojo funkcija, sprendžiant vaikų gyvenančių globos namuose psichosocialines problemas, yra pagalba vaikams adaptuojantis naujoje gyvenamoje aplinkoje. Šiuo atveju socialinis darbuotojas turi pasikalbėti su vaiku, pagarbiai jam paaiškinti situaciją ir paskatinti priimti pagalbą, pabrėždamas pagarbą vaiko savarankiškumui. Tai labai svarbu orumo, kurį taip vertina vaikai, išsaugojimui (Kondrošovienė, Zabulytė, 2008).

Pagal Weezel ir kt. (2010), socialinio darbo aspektai yra suskirstyti taip, kad socialinis darbuotojas sugebėtų suteikti pagalbą vaikams, kurie prašo padėti arba kuriems reikia pagalbos; kad vaikai galėtų gyventi savo gyvenimą; socialinis darbuotojas siūlo kontaktus, susitikimus, paslaugas, intervencijas aplinkoje; vykdo konkrečias jo darbui priklausančias užduotis; dirba kompetentingai; reaguoja kaip atsakingas specialistas; socialiniai darbuotojai ir organizacijos turi turėti aiškią padėtį ir pripažinimą visuomenėje; socialiniai darbuotojai ir organizacijos vadovaujasi vertybėmis; socialinis darbuotojas ir organizacija prisideda prie atviros, demokratinės, pilietinės visuomenės kūrimo (Weezel, 2010).

Kvieskienė, Indrašienė (2008), socialiniam darbuotojui sprendžiant psichosocialines problemas su vaikais, gyvenančiais globos namuose, siūlo taikyti individualaus socialinio darbo metodą ir vadovautis pagrindiniais socialinio darbo principais:

- Individualumu. Tai vienas iš svarbiausių socialinio darbo metodo principų, kadangi individas yra asmenybė ir skirtingai išreiškia savo jausmus bei sunkumus, ieško įvairiausių būdų išeiti iš susidariusios situacijos.
- Empatija. Kiekvienas vaikas išgyvendamas sunkumus savaip reaguoja į sukeltas nuoskaudas, krizes, nepasisekimus.
- Pasitikėjimu žmogui. Dirbant su vaiku, socialinio darbuotojo bendravimas turi būti atviras ir taktiškas, keliantis pasitikėjimą vaikui. Išsiaiškinus ar išklausius vaiko problemas, reikia padėti jam pasirinkti galimą išeitį iš susidariusios padėties.
- Asmens tokio, koks jis yra, priėmimu. Socialinis darbuotojas vaiko globos namuose nuolat susiduria su žmonėmis, kurie jam patinka ar sukelia antipatiją. Tačiau kiekvienas vaikas yra individualybė su fiziniais ir dvasiniais poreikiais, kurie kiekvieno-taip skirtingi. Atsižvelgiant į tai reikia priimti vaiką tokį, koks jis yra išties, tuomet pagalba socialiniame procese bus paveikesnė.
- Brendimo pripažinimu. Socialinio darbo esmė – padėti ugdytiniui atrasti geriausią problemos sprendimo kelią. Nors ugdytinio apsisprendimas netenkina vaiko gerovės specialisto lūkesčių, tačiau jis turi pripažinti ugdytinio apsisprendimą, nes kelias, kurį asmuo pats pasirinko – jam svarbiausias.

Socialinio darbuotojo pagrindiniai uždaviniai sprendžiant psichosocialines vaikų, gyvenančių globos namuose, problemas yra ir pagalbos teikimas tų vaikų šeimoms: padėti šeimai pagerinti emocinį klimatą ir įgalinti ją atlikti šeimos funkcijas, ypatingai kreipiant dėmesį į vaikų auginimą ir auklėjimą; padėti šeimai atstatyti sutrikusius ryšius šeimoje ir su aplinka. Organizuoti pagalbos ir palaikymo tinklą bendruomenėje, praplėsti išorinius pagalbos resursus; padėti individams ir šeimai identifikuoti problemas, atrasti problemų sprendimo būdus, atpažinti ir sustiprinti vidinius resursus problemoms spręsti; laiku suteikti pagalbą silpniausiems šeimos nariams organizuojant jiems laikiną globą, kai jų sveikatai ir gyvybei kyla grėsmė gyvenant šeimoje (Liobikienė, 2006).

Socialinio darbuotojo veikla sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas, neapsiriboja tik darbuotojo ir kliento sąveika, todėl per bendravimą galima pagerinti socialinio darbo rezultatus ir socialinio darbo paskirtį. Gebėjimas efektyviai bendrauti su klientu, organizacijomis ir institucijomis, bendruomene, kolegomis ir kita, leidžia lengviau keistis įvairiais išteklių (informaciniais, materialiniais, finansiniais, žmogiškaisiais), reikalingais socialinio darbo procesui. Viena svarbiausių socialinio darbo funkcijų – paremiamoji.

Iš socialinio tinklo gaunama parama priklauso nuo jos dydžio, santykių kokybės, dažnumo. Juo platesnis tinklas ir juo artimesni santykiai, juo didesnė paramos tikimybė, juo įvairesnės kompetencijos ir statuso asmenys priklauso tinklui, tuo daugiau paramos rūšių galima tikėtis. Iš vienų santykių žmogus gali gauti labai įvairią, iš kitų – tik labai specializuotą, vienos rūšies paramą (Malinauskas, 2011).

Profesinis vaidmuo, taigi ir funkcijos, pasak Antinienės (2005), yra susijęs su asmens elgesiu tam tikroje veikloje. Vaidmenys, kaip ir funkcijos, anot Jusienės, Laurinavičiaus (2007), turi savo formavimosi eigą bei pereina šias stadijas: 1) su vaidmeniu susiję lūkesčiai, 2) vaidmens supratimas, 3) vaidmens priėmimas, 4) vaidmens vykdymas. Galima teigti, jog socialiniam darbuotojui svarbu ne tik suprasti savo vaidmenį, o tuo pačiu ir funkcijas, bet juos priimti ir atlikti taip, kaip iš jo tikimasi, nes tai daro įtaką jo veiklai.

Pagal atliekamus vaidmenis ir funkcijas bei prisiimamą atsakomybę sprendžiant psichosocialines problemas vaikams, gyvenantiems globos namuose, pasak Verseckaitės, Snieškienės (2011), socialiniai darbuotojai yra skirstomi į 3 grupes:

Integralus socialinis darbuotojas – tai darbuotojas, kuris stengiasi motyvuoti, emociškai palaikyti vaikus, mokyti juos socialinių įgūdžių, skatina pačius klientus suvokti savo problemas ir tai jis atlieka kaip tikras profesionalas. *Biurokratinis socialinis darbuotojas* – funkcijų vykdytojas. Šios grupės socialiniai darbuotojai savo vaidmenį suvokia kaip darbo reikalavimų vykdymą. Tokie socialiniai darbuotojai vykdo visus nurodymus neanalizuodami savo profesinio vaidmens bei funkcijų darbo misijos ar prasmės. Jie daro tai, kas jiems yra pavesta, todėl tai gali būti kliūtis socialiniam darbuotojui tinkamai suteikti pagalbą. Kita socialinių darbuotojų grupė – *tai socialinis darbuotojas – globėjas*, kuris jaučia atsakomybę už kliento gyvenimą, kai reikia įvardyti problemas ir jas išspręsti, tačiau už tarpusavio santykius socialinio darbuotojo – globėjo požiūriu atsako pats klientas, šiuo atveju vaikas. Taip pat šios grupės socialinis darbuotojas turi išankstinį nusistatymą kliento atžvilgiu, nelaiko savo darbo vertingu, todėl galima teigti, kad socialiniam darbuotojui – globėjui gali kilti sunkumų sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbuotojo veikla ir joje atliekami vaidmenys bei funkcijos yra daugialypiai, apimantis daugybę smulkesnių profesinių vaidmenų bei funkcijų ir turintys savo formavimosi stadijas, kurios susijusios su lūkesčiais, vaidmens supratimu, priėmimu ir vykdymu. Socialinio darbuotojo funkcijos sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas yra tarpininkauti, įgalinti, ginti, vertinti, mokyti, konsultuoti, tvarkyti duomenis, administruoti, koordinuoti. Atlikdamas šias funkcijas, socialinis darbuotojas stengiasi padėti vaikams susidoroti su gyvenimo įvykiais ir netektimis, atstatyti ryšius su buvusiais šeimos nariais, o kartais net padėti grįžti į šeimą.

1.3. SUNKUMAI, KYLANTYS SOCIALINIAM DARBUOTOJUI SPRENDŽIANT VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, PSICHOSOCIALINES PROBLEMAS

Vaiko globa visada buvo jautri ir aktuali visuomenės problema. Globos namuose gyvenančių vaikų (plačiąja prasme – iki 18 metų) psichosocialinė raida pastaraisiais dešimtmečiais tapo tiek mokslininkų, tiek praktikų, tiek politikų ir žiniasklaidos dėmesio sulaukiančia sritimi. Šis susidomėjimas nėra atsitiktinis, kadangi šeima, jos narių tarpusavio santykiai bei jų kokybė yra itin svarbūs asmens raidos procese, o vaiko atskyrimas nuo tėvų ir apgyvendinimas globos namuose turi ilgalaikes pasekmes jo raidai ir brandai, teigia Samošonok (2015).

Socialinio darbuotojo vaidmens atlikimą ir pasirinkimą lemia asmeninės socialinio darbuotojo vertybės ir interesas. Nuo turimos patirties, asmeninių savybių priklauso vaidmens kokybė, gebėjimas įveikti sunkumus profesinėje veikloje. Socialinio darbuotojo profesinį vaidmenį galima apibrėžti kaip metodinį tarpininkavimą, tarp kliento ir institucijų, teikiant pagalbą. Rimkus, Žemgaliūnienė (2013), analizuoja tradicinį socialinio darbo apibrėžimą, kuriame atskleidžiami trys tarpusavyje susiję aspektai, t. y. socialinis darbuotojas, klientas ir socialinė aplinka. Autoriai akcentuoja neformalaus tinklo nustatymą, kurio įgalinimas ir įtraukimas į pagalbos procesą suteikia papildomą kokybinę dimensiją socialinės aplinkos komponentui, praplėsdamas jo sampratą nuo materialaus iki tarpusavio santykių ir bendruomeniškumo lygmens (Rimkus, Žemgaliūnienė, 2013). Socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, veikla yra siejama su nepilnamečiais, kurie yra dėl įvairių priežasčių netekę tėvų ar tėvų globos. Reikėtų pastebėti, kad būtinybė rūpintis globojamais vaikais globos institucijoje, priežastys dažniausiai įvardijamos kaip tėvų nesirūpinimas nepilnamečiais, netinkamas jų auklėjimas ar smurtas socialinės rizikos šeimose. Todėl tikėtina, kad vaikai, patekę į vaikų globos namus stokoja elementarių socialinių įgūdžių, neturi mokymosi motyvacijos, poreikio užsiimti įvairia neformaliojo švietimo veikla. Socialiniai darbuotojai susiduria su bendravimo, įgalinimo, tarpininkavimo sunkumais, siekiant integruoti vaikus tiek į globos namų bendruomenę, tiek į visuomenę. Be to, socialinių darbuotojų užduotis – likusių be tėvų globos vaikų mokymosi motyvacijos ugdymas, socialinių įgūdžių formavimas, pagalba renkantis profesiją ir daugelis kitų pagalbos vaikui funkcijų, kurias įprastai šeimoje atlieka tėvai.

Kavaliauskienė (2005) teigia, kad socialinis darbas yra labai sudėtinga ir sunki praktinės veiklos sritis. Sudėtinga ji yra dėl to, kad socialiniai darbuotojai dirba su labiausiai pažeidžiamais individais, dažnai turi reikalą su sunkiai įveikiamomis, sudėtingomis, aštriomis ir ilgalaikėmis problemomis, kurių pobūdis lemia socialinio darbo tikslą ir vaidmenį.

Pasak Gudonio, Butkutės, Smašonok (2008), nepatyrę tėvų meilės ir išgyvenę atskyrimą nuo šeimos vaikai ir paaugliai gali būti nepajėgūs kurti teigiamus santykius su kitais žmonėmis, jiems trūksta konstruktyvaus bendravimo įgūdžių, prosocialaus elgesio pavyzdžio. Jeigu vaikas

gyveno socialinėje aplinkoje, kur buvo tenkinami jo fizinės, psichologinės ir socialinės raidos poreikiai, manytina, kad formuosis pažinimo struktūros, apimančios konstruktyvų elgesį, kuris sąlygoja sėkmingą adaptaciją. Tuo tarpu vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai, neigiama ankstyva patirtis, nepalankios augimo sąlygos apriboja galimybę išmolti elgtis socialiai priimtinais būdais, stabdo socialinių įgūdžių formavimąsi, o tai turi įtakos netinkamų bendravimo įgūdžių formavimuisi ir sumažina sėkmingos adaptacijos galimybes. Socialiniai darbuotojai spręsdami psichosocialines vaikų, gyvenančių globos namuose, anot Liobikienės ir Šinkūnienės (2010), turi atkreipti dėmesį, kad socialinio darbo praktikoje vis dažniau pasireiškiantis smurtinis klientų elgesys verčia gilintis į agresyvaus elgesio priežastis. Tik išsiaiškinus agresyvaus elgesio priežastis, galima planuoti saugumo užtikrinimą ne tik visuomenėje, bet ir darbo aplinkoje, mokyti socialinius darbuotojus išvengti smurtinio elgesio įvykių. Autorės teigia, kad socialiniams darbuotojams išskyla sunkumai sprendžiant psichosocialines vaikų, gyvenančių globos namuose, problemas, kai susiduria su tokio elgesio klijais, kurie linkę smurtauti. O smurtiniam elgesiui įtakos turi tokie veiksniai: *kliento lytis ir amžius* (dažniausiai linkę smurtauti, jauni ir vidutinio amžiaus, vaikinai, vyrai nei pagyvenę); *cheminė priklausomybė* (heroiną, amfetaminą, kokainą (lsd) ir kitokias chemines medžiagas vartojantys asmenys, norėdami išvengti abstinencijos, gali būti agresyvūs); *agresyvus gyvenimo būdas* (dažniausiai asmenys elgiasi agresyviai todėl, kad ilgai gyveno smurtinėje aplinkoje ir išmoko smurtinio elgesio modelį, kurį taiko įvairiomis aplinkybėmis); *įvairūs psichologiniai sutrikimai, lydimi nerimo* (pasižymintys psichologiniu ar neurotiniu elgesiu, manipuluojantys paaugliai dažnai gali elgtis nenusėjamai ir nesuvaldyti savo emocijų); *laikas* (tai viena iš svarbių veiksnių, susijusių su smurto protrūkiais. Pastebėta, kad smurto atvejų padažnėja naktį, penktadienio, šeštadienio ir sekmadienio vakarais ar kitų švenčių dienomis); *sąveikaujančių asmenų buvimas* (kartais artimieji, policijos darbuotojai ar kiti lydintieji asmenys elgiasi su klientu agresyviai ir nepagarbiai, tuo sukeldami pyktį, įsiūtį, kerštą ar nepasitenkinimą, kurį jis labai lengvai perteikia kitiems su juo dirbantiems asmenims).

Stasiūnaitienė, Mažeikaitė (2015) teigia, kad socialiniai darbuotojai, spręsdami psichosocialines problemas tiek vaikų, gyvenančių globos namuose, tiek socialinės rizikos šeimose, patys patiria tokias problemas: socialinės rizikos šeimų nariai vengia bendravimo ir susitikimų su socialiniu darbuotoju, meluoja socialiniam darbuotojui, kartais pasitaiko agresyvių klientų, kurie bendrauja pakeltu tonu, rėkia. Tam pritaria ir Weezel (2010), kuris teigia, kad teikdami socialines paslaugas spręsdami psichosocialines problemas vaikų, gyvenančių globos namuose, socialiniai darbuotojai patiria tokias problemas: socialinės rizikos šeimų narių, iš kurių paimti vaikai pasyvumas priimant paslaugas, nenoras keisti nusistovėjusio gyvenimo būdo, įsipareigojimų nevykdymas, melavimas ir visiškas nenoras, kad keistųsi ir jų vaikai.

Stasiūnaitienės, Mažeikaitės (2015) nuomone, sunkumai iškyla ir dėlto, kad socialinio darbo profesija yra labai svarbi siekiant, kad visuomenė sveikai funkcionuotų, tačiau socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su vis dar neigiamu visuomenės požiūriu į šią profesiją. Socialiniai darbuotojai ne kartą yra pajutę savo, kaip socialinio darbuotojo profesijos atstovo, pažeminimą, veiklos nuvertinimą. Ypač tai pasireiškia įvairių dalykinių susitikimų, aptarimų metu. Socialiniai darbuotojai dažnai jaučiasi neišgirsti, nesuprasti, ignoruojama jų nuomonė, jų darbas laikomas ne tokiu svarbiu kaip kitų sričių darbuotojų.

Wezel, Dudaitė, Gailienė ir kt. (2012), analizuodami socialinio darbuotojo sprendžiančio psichosocialines problemas vaikų, gyvenančių globos namuose, pastebėjo, kad vienas didžiausių sunkumų yra tinkamos atmosferos bendravimui sukūrimas. Bendraujant toje pačioje aplinkoje, kur vaikas buvo baramas, atsiranda išankstinis nusistatymas ir nelieka nuoširdaus bendravimo. Kartais vaikas, klausinėjamas socialinio darbuotojo gali įsibaiminti ar imti gintis. Galbūt taip yra todėl, kad klausinėjimas dažniausiai susijęs su kontrole, o kontrolė skatina baimę ir netikrumą. Tokios reakcijos ir nesaugumo jausmai gali būti susiję su ankstesne patirtimi. Socialinis darbuotojas turi pasiekti savo veikloje tokių santykių, kad vaikas žinotų, jog klausimų uždavimas – tai esminės temos, problemos, iššūkio tyrinėjimas drauge. Du žmonės ar daugiau žmonių žino, mato ir patiria daugiau, nei vienas žmogus.

Gapšytė ir Snieškienė (2011), įvardija dar vieną problemą, kuri kyla socialiniams darbuotojams sprendžiant, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas. Autorių nuomone, svarbūs yra socialinių darbuotojų kompetencijos etiniai veiksniai, kad etikos kompetencijos dalių – rūpestingumo, teisingumo ir kritikos etikos – sąveika reikalauja skirtingų gebėjimų (empatijos, įsiklausymo, advokatavimo, problemų sprendimo, reflektavimo ir veikimo įvairiuose visuomenės lygmenyse) ir žinių, be to, nusistatymo veikti, kylančio iš asmens savybių ir dorybių, kurios nelengvai įgyjamos universitetinių studijų metu ir praktikoje. Kaip teigia Ivanauskienė ir Varžinskienė (2003), socialinis darbuotojas, atlikdamas savo darbą, turi kreipti dėmesį ne tik į visuomenės ar kliento, bet ir į savo asmenines vertybes. Jam bus sunku gerai atlikti savo darbą, jei jis nesilaikys savo asmeninių principų. Toks nesilaikymas gali būti susijęs su prasta emocija ir psichologine socialinio darbuotojo būseną, o tai gali pakenkti atliekant tiesiogines pareigas. Tačiau nepaneigdamas ir savo asmeninių vertybių profesionalas turėtų atsizvelgti į vertybių skirtumus ir būti tolerantiškas kitokias asmenines vertybes turintiems žmonėms.

Samošonok (2015) teigimu, vaikų globos namų socialiniai darbuotojai pripažįsta, kad sprendžiant vaikų psichosocialines problemas reikalingas sistemingas darbas su globos namų auklėtinių šeimomis. Būtinai ir dėl to, kad dauguma ugdytinių, sulaukę 18 metų, iš aplinkos negaudami palaikymo, atramos ir pritarimo, grįžta į tą pačią socialinę terpę, iš kurios vaikystėje buvo paimti. Taip ir sukasi „užburtas ratas“. Vertinant „užburto rato“ tęstinumo fenomeną, išryškėja

ir kitas dėsniumas: pakankamai dažnas reiškinys, kai globos namuose užaugusiųjų vaikai patenka į globos namus. Autorė darbuotojai nurodė, kad socialiniams darbuotojams sunkiai sekasi tinkamai aptarti šeimos kūrimo klausimus ir analizuoti šeimos santykius. Norimo rezultato siekimą apsunkina realaus pavyzdžio, konstruojant šeimos santykius, nebuvimas. Globos namų auklėtinių rengimas šeimos gyvenimui apsiriboja tik žodiniiais pamokymais, pokalbiais. Daugelio mokslininkų nuomone, globotinių nepasirengimas šeimos gyvenimui bei pakankamai dažnas „užburto rato“ reiškinys, susijęs priežastiniais ryšiais su realaus šeimos pavyzdžio nebuvimu, iškreiptu šeimos suvokimu, nemačius tinkamo pavyzdžio šeimoje ir globos namų auklėtiniai nematę normalių santykių šeimoje nesugeba kurti tvirtų šeimų.

Apibendrinant sunkumus, kylančius socialiniam darbuotojui, sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas galima daryti tokias prielaidas, kad socialinis darbuotojas turi būti ypatingai įvaldęs bendravimo kompetenciją. Sunkumai kyla dėl to, kad vaikai, gyvenantys globos namuose neturi socialinių įgūdžių ir nelabai nori juos įgyti, dažnai yra agresyvūs, siekiantys grįžti į buvusią šeimą su neigiamais įpročiais, todėl socialinis darbuotojas, spręsdamas vaikų psichosocialines problemas turi nuolat palaikyti ryšį ir su jo šeimos nariais, motyvuoti tinkamam bendravimui, socialinių įgūdžių įtvirtinimui.

2. EMPIRINĖ DALIS

2.1. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1.1 Tiriamųjų imtis

Bendra tyrimo charakteristika: atskleisti socialinio darbuotojo veiklos aspektus sprendžiant vaikų gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas, naudotasi šiais tyrimo metodais: mokslinės literatūros analizė, apklausa raštu (klausimynas) ir statistinių duomenų analizė.

Tyrimo tipas - kiekybinis.

Teorinė tyrimo populiacija – socialiniai darbuotojai.

Tikroji tyrimo populiacija – socialiniai darbuotojai, dirbantys vaikų globos namuose.

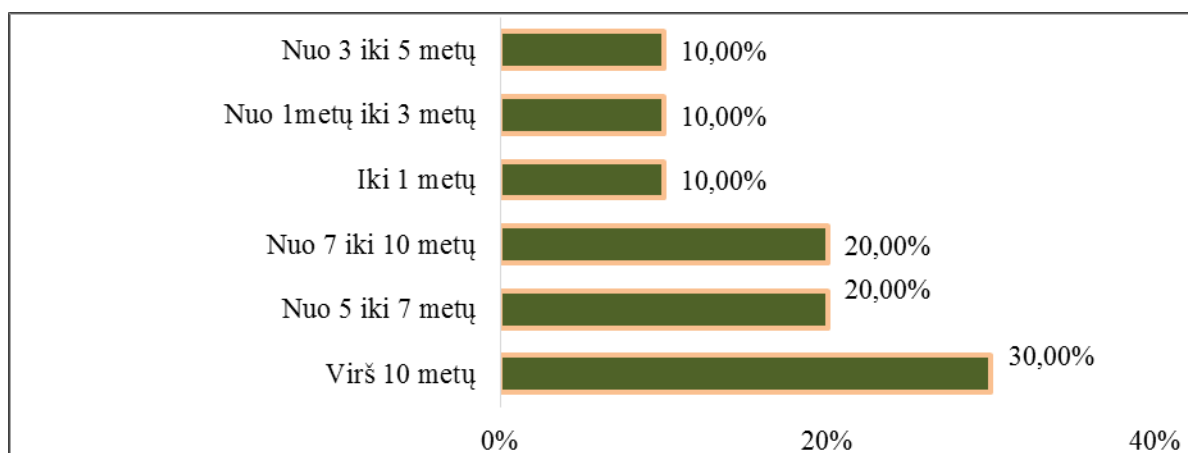
Atrankos rėmai: tyrimo metu buvo apklausti Tauragės vaikų globos namų „Šaltinėlis“, Raseinių vaikų globos namų, BĮ Skalvijos vaikų globos namų socialiniai darbuotojai.

Tiriamųjų atrankos tipas – atliekant kiekybinį tyrimą respondentai pasirinkti netikimybinės patogiosios atrankos būdu. Tyrime naudota netikimybinė patogioji atranka, atlikta minėtuose tyrimo rėmuose. Ji pasirinkta, atsižvelgiant į imties sudarymo paprastumą, reprezentatyvumą bei laiko sąnaudas. Šia netikimybine tiksline grupių formavimo atranka, buvo apklausta 30 socialinių darbuotojų iš trijų vaikų globos namų.

Tiriamųjų imtį sudaro 30 socialinių darbuotojų: 12 Tauragės vaikų globos namų „Šaltinėlis“, 9 Raseinių vaikų globos namų, 9 BĮ Skalvijos vaikų globos namų socialiniai darbuotojai.

Respondentų charakteristika: Tyrimo metu buvo pasidomėta respondentų lytimi. Kaip parodė gauti rezultatai, tyrime dalyvavo vien moterys.

Sekančiu klausimu buvo išsiaiškintas respondentų darbo stažas su vaikais (žr. 1 pav.).

1 pav. Respondentų darbo patirtis dirbant su vaikais

Kaip parodė tyrimo duomenys, trečdalis tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų turi virš dešimties metų darbo stažą, po 20,00% turi stažą nuo 5-erių iki 7-erių ir nuo 7-erių iki 10-ies metų darbo stažą. Po 10% turi nuo 3-jų iki 5-erių, nuo 1-erių iki 3-ių ir iki vienerių metų darbo stažą su

vaikais globos namuose. Apibendrinant galima teigti, kad tyrime dalyvavo socialiniai darbuotojai, turintys pakankamą darbo stažą, įgūdžius dirbti su vaikais globos namuose.

2.1.2. Tyrimo instrumentas

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas, kuriam atlikti naudojama apklausa raštu (klausimynas). Anot Kardelio (2007), apklausa raštu yra aiški, nedviprasmiška, patikima, skatina norą bendradarbiauti bei kuo teisingiau atsakinėti į pateiktus klausimus. Respondentams pateikiamas originalus klausimynas, sudarytas paties baigiamojo darbo autoriaus (klausimynas pateiktas 1 priede), vadovaujantis teorinėje dalyje analizuota medžiaga. Klausimyną sudaro 12 klausimų.

Klausimyną sudaro trys dalys: įvadas, pagrindinė dalis ir pabaiga (demografiniai klausimai).

Įvadas. Klausimyno įvade nurodytas asmuo, organizuojantis apklausą raštu, klausimyno tikslas, trumpa klausimyno pildymo instrukcija bei klausimyno anonimiškumo garantija, kuri leidžia respondentui laisvai reikšti savo nuomonę.

Pagrindinę dalį sudaro klausimyno klausimai, kuriais siekiama atsakyti į iškelto tyrimo uždavinius.

Pabaiga (demografiniai klausimai). Demografiniais klausimyno klausimais (11-12) buvo siekiama išsiaiškinti tiriamųjų socialinių darbuotojų, dirbančių su vaikais globos namuose, lytį bei darbo stažą su vaikais.

Klausimynas sudarytas iš dviejų tipų klausimų:

- Uždari klausimai. Uždarų klausimų klausimyne yra trys (11-12).
- Pusiau uždari klausimai. Jų variantų sąrašė yra atsakymas „kita“, kuris leidžia papildyti, pvz: Kokios, Jūsų nuomone, pagrindinės priežastys lemia vaikų patekimą į globos namus? (pažymėkite visus tinkamus variantus): tėvai yra įkalinimo įstaigoje; šeimoje girtaujama; skurdas šeimoje; tėvų arba globėjų emigracija; netekus abiejų tėvų; fizinis ir psichologinis smurtas prieš vaikus; tėvų socialinių įgūdžių trūkumas; kita (įrašyti). Tai yra 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 klausimai.

Tyrimo duomenys sumuojami Microsoft Excel programoje, leidžiančioje suvestus duomenis pavaizduoti diagramomis ir pateikti procentine išraiška. Duomenys pateikti paveiksluose.

2.1.3. Tyrimo etika

Tyrimas buvo atliktas laikantis šių tyrimo etikos principų (Žydžiūnaitė, 2011).

Geranoriškumo principas užtikrintas pateikiant klausimus pagarbiu stiliumi, nesudarant prielaidos respondentams prarasti privatumą. Prieš pradėdant apklausą, respondentas buvo

informuotas, kad gali nutraukti dalyvavimą bet kuriuo metu.

Pagarbos asmens orumui principas: buvo išsaugota asmens laisvo apsisprendimo dalyvauti tyrime teisė būti informuotam apie tyrimo tikslą, naudingumą tiriamajam, tyrėjo funkcijas.

Teisingumo principas: buvo išsaugota respondentų teisė į teisingą elgesį, paaiškinant, kad tiriamųjų atranka yra pagrįsta tiksliais kriterijais, vengta remtis išskirtinės naudos veiksniais, siekiant, kad tyrime dalyvautų tik atitinkamo tipo asmenys. Tiriamiesiems buvo sudarytos sąlygos užduoti tyrėjui klausimus apie tyrimą ir gauti informaciją. Tyrėjas užtikrino pagarbų ir paslaugų elgesį su tiriamaisiais.

Teisės gauti tikslią informaciją principas: respondentai buvo informuoti, jog dalyvavimas tyrime nekelia jokios rizikos, taip pat paaiškinta kodėl pakviesti dalyviai būtent šie respondentai. Įvardinta kur bei koku tikslu bus panaudota gauta informacija.

2.1.4. Tyrimo eiga

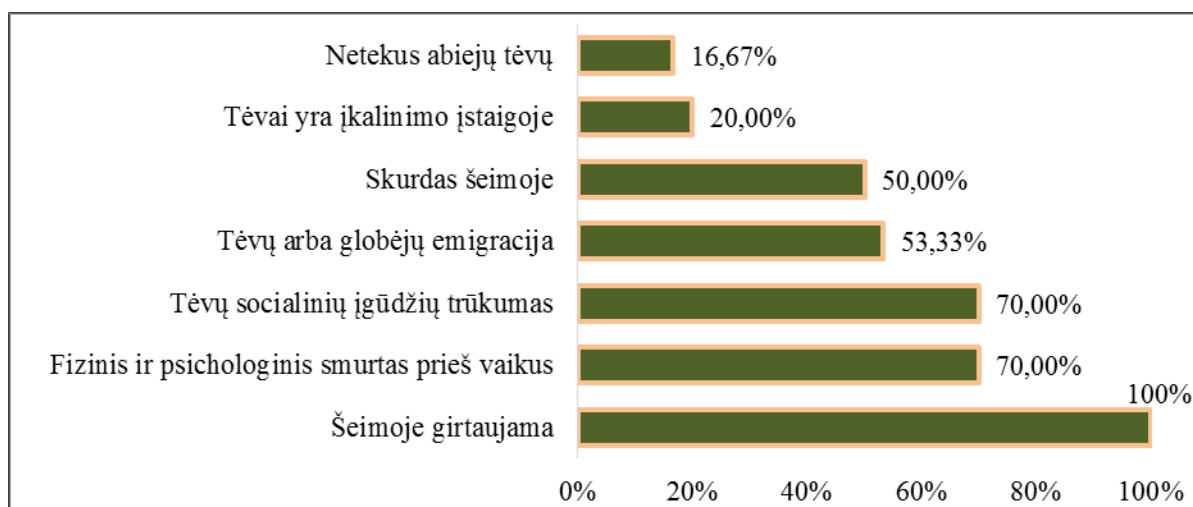
Tyrimas buvo atliktas apklausiant 30 socialinių darbuotojų, dirbančių Tyrime buvo apklausti Tauragės vaikų globos namų „Šaltinėlis“, Raseinių vaikų globos namų, BĮ Skalvijos vaikų globos namuose. Klausimynai pateikti kiekvienam socialiniam darbuotojui asmeniškai, bet su administracijos leidimu. Respondentams buvo suteikta galimybė laisva valia apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime.

Tauragės vaikų globos namų „Šaltinėlis“, vaikų globos namų socialinėms darbuotojoms anketos buvo pateiktos 2017-05-15, o atsiuntos 2017-05-15. Raseinių vaikų globos namų vaikų globos namų socialinėms darbuotojoms anketos buvo pateiktos 2017-05-08, o atsiuntos 2017-05-08. BĮ Skalvijos vaikų globos namų socialinėms darbuotojoms anketos buvo pateiktos 2017-05-15, o atsiuntos 2017-05-15. Ketvirtas etapas – diplominio darbo tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas vyko 2017 metų gegužės mėnesį.

Tyrimo dalyviams buvo išdalinta 30 anketų, 30 sugrąžinta užpildytų. Tyrime buvo apklausti Tauragės vaikų globos namų „Šaltinėlis“, Raseinių vaikų globos namų, BĮ Skalvijos vaikų globos namų socialiniai darbuotojai.

2.2. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Indrašienės, Kviešienės (2008) teigimu, pagrindinės priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus, yra nepilna šeima, tėvų alkoholizmas, narkomanija, bedarbystė, skurdas, smurtas prieš vaikus, kriminalinis tėvų (globėjų) elgesys. 90-95 proc. vaikų, gyvenančių laikinosios globos namuose, priklauso rizikos grupei. Jiems būdingas polinkis svaigintis, priešiškus, pyktis, skurdus dvasinis pasaulis, interesų siaurumas, mokymosi motyvacijos praradimas, žema savivertė, elgesio problemos, sunkumai mokykloje ir kitos problemos. Pirmasis socialiniams darbuotojams buvo pateiktas klausimas, kokios pagrindinės priežastys lemia vaikų patekimą į globos namus (žr. 2 pav.).

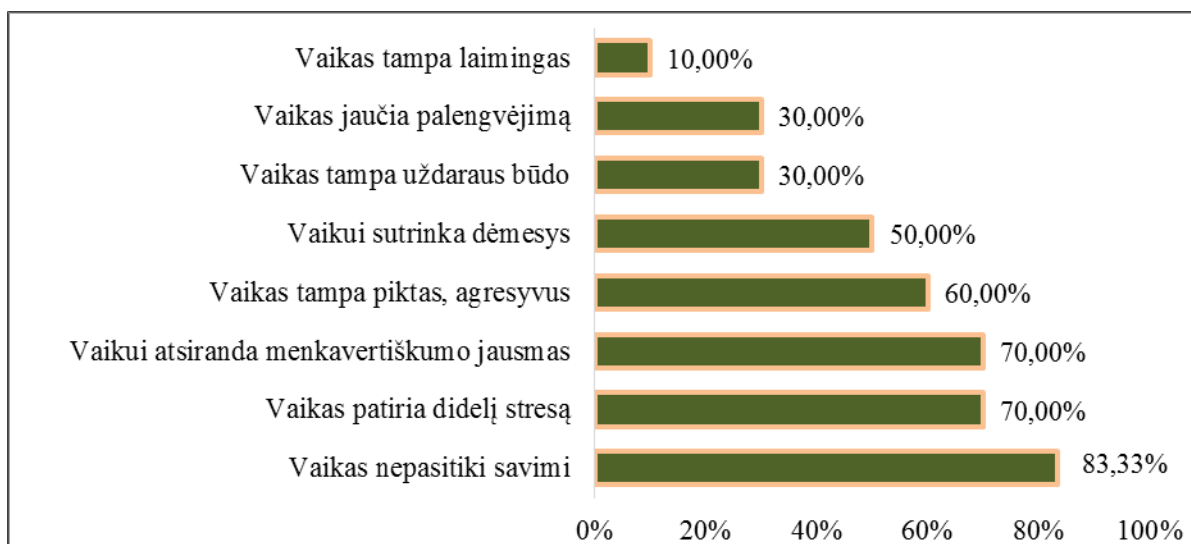

2 pav. Priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus

Gauti tyrimo duomenys patvirtino mokslininkų (Leliūgienės, 2007, Jonutytės, 2009) teiginius, kad viena pagrindinių priežasčių, kodėl vaikai patenka į globos namus yra ta, kad šeimoje girtaujama, taip nurodė visi tyrimo dalyviai. Gauti tyrimo rezultatai taip pat pagrindžia Glebuvienės, Kerulienės (2010) nuomonę, kad vis daugėja neturtingose šeimose augančių vaikų, nurodė 50,00% tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų. Nepritekliai šeimoje, tėvų bedarbystė, nepakankama socialinė parama, stumia tėvus į neviltį, dažnai ir į alkoholizmą. Visa tai skatina vaiko teisių pažeidimus šeimoje, kurie gali pasireikšti aktyvia (smurtas) ir pasyvia (nesirūpinimas) forma. Net 70,00% respondentų, kaip pagrindinę priežastį, įvardino fizinį ir psichologinį smurtą prieš vaikus šeimoje. Tai tik įrodo Indrašienės, Kviešienės (2008) nuomonę, kurios teigė, kad pagrindinės priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus, yra tėvų alkoholizmas, narkomanija, bedarbystė, skurdas, smurtas prieš vaikus. Tyrimo rezultatai rodo, kad dar viena svarbi priežastis, lemianti vaikų patekimą į vaikų globos namus – tėvų ar globėjų emigracija, kuri, kaip teigė Butvilas, Terepaitė (2008), yra nauja banga, emigracijoje gyvenančių tėvų Lietuvoje palikti vaikai. Daugiau kaip pusė respondentų patvirtino šį teiginį. Tai nesenai Lietuvoje atsiradusi, tačiau skaudi ir labai aktuali problema. Tėvai, dažnai sukūrę emigracijoje naujas šeimas, visai pamiršta savo vaikus ir atiduoda juos į globos namus. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis galima

daryti prielaidą, kad pagrindinės priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus, yra gyvenimas socialinės rizikos šeimoje, bei skurdas.

Čepukienė, Pakrošnis (2008) teigia, kad įvairiose šalyse atlikti tyrimai rodo, jog psichikos sveikatos problemos globos įstaigose gyvenančių vaikų populiacijoje yra labiau paplitusios nei tarp šeimose gyvenančių vaikų, turinčių panašų ankstyvą neigiamą patyrimą, todėl respondentų buvo paklausta, kokios psichologinės problemos iškyla vaikui, gyvenančiam globos namuose (žr. 3 pav.).

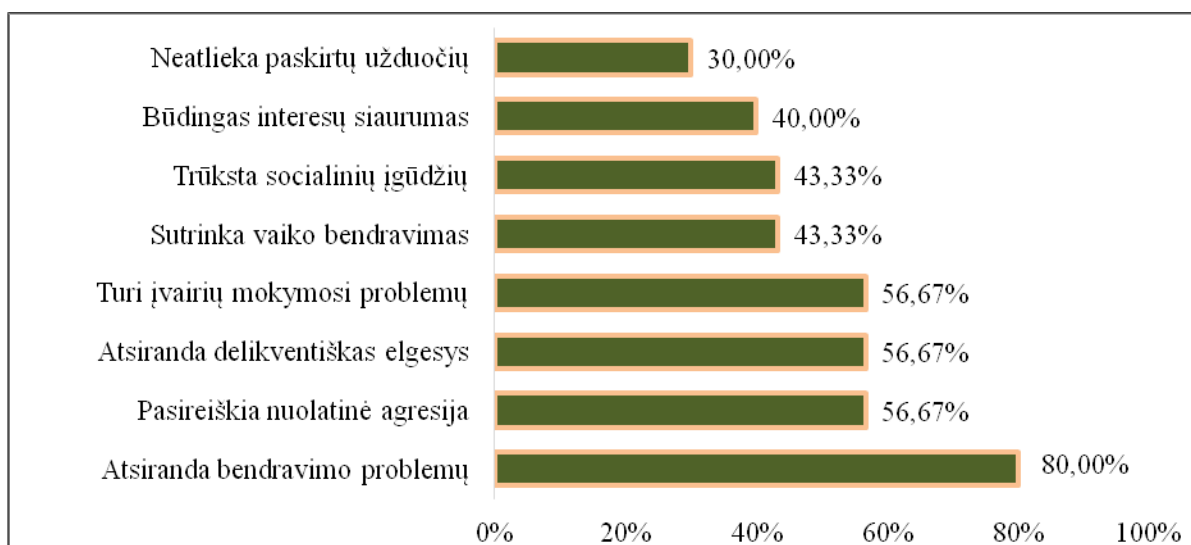

3 pav. Vaikų, gyvenančių globos namuose, psichologinės problemos

Skirtingos kultūrinės, socialinės gyvenimo sąlygos sudaro prielaidas skirtingai formuotis ir reikštis augančių žmonių psichinėms savybėms, psichiniams procesams, asmenybės bruožams. Apžvelgus tyrimus nustatyta, kad globos namų auklėtiniams būdingos didesnės dėmesio ir socialinės problemos, aukštesnis nerimastingumo lygis nei vaikams, gyvenantiems su abiem tėvais. 83,33% respondentų nurodė, kad vaikas nepasitiki savimi, 70,00% atsakė, kad vaikas atsidūręs globos namuose patiria didelį stresą, jam atsiranda nepilnavertiškumo jausmas. Tyrimo rezultatai patvirtino Butvilo (2004) teiginius, kad patirta tėvų netektis yra didelis smūgis vaikui, besistengiančiam perimti šeimos tradicijas, vertybes bei formuoti savo identitetą – savąjį Aš. Netekeję tėvų ar jų globos, vaikai netenka ir identifikacijos su kuo nors sutapti. Nepatenkinus savęs identifikavimo poreikio, sutrinka ir vertybių perimamumas, atsiranda psichologinės problemos. Vaikų globos namuose augantiems vaikams, palyginus su šeimose augančiais, būdingas didesnis nervingumas, verkšmingumas, agresyvumas, dažniau jiems būdingas prieštaraujantis neklusnumas, o berniukams dar ir per didelis aktyvumas. 60,00% respondentų teigė, kad vaikas tampa piktas, agresyvus, pusė tyrime dalyvavusių nurodė, kad vaikui sutrinka dėmesys, trečioji dalis atsakė, kad vaikas tampa uždaro būdo. Tačiau būtina akcentuoti, kad vaikai, kurie ypatingai turi blogas ir netinkamas sąlygas namuose, jaučia palengvėjimą, nurodė trečioji dalis socialinių darbuotojų, o dešimtadalis atsakė, kad vaikas net tampa laimingas. Tyrimas patvirtino ir Gudžinskienės (2012) teiginius, jog baimingumas, padidėjęs dirglumas, socialinis bendravimas su savo amžiaus vaikais,

agresija, nuotaikų kaita dažniausiai yra tiesioginių biologinių tėvų aplaidumo, prievartos arba blogo elgesio pasekmė.

Tačiau, be išvardintų psichologinių problemų vaikui, apsigyvenus globos namuose, iškyla ir socialinių problemų (žr. 4 pav.).

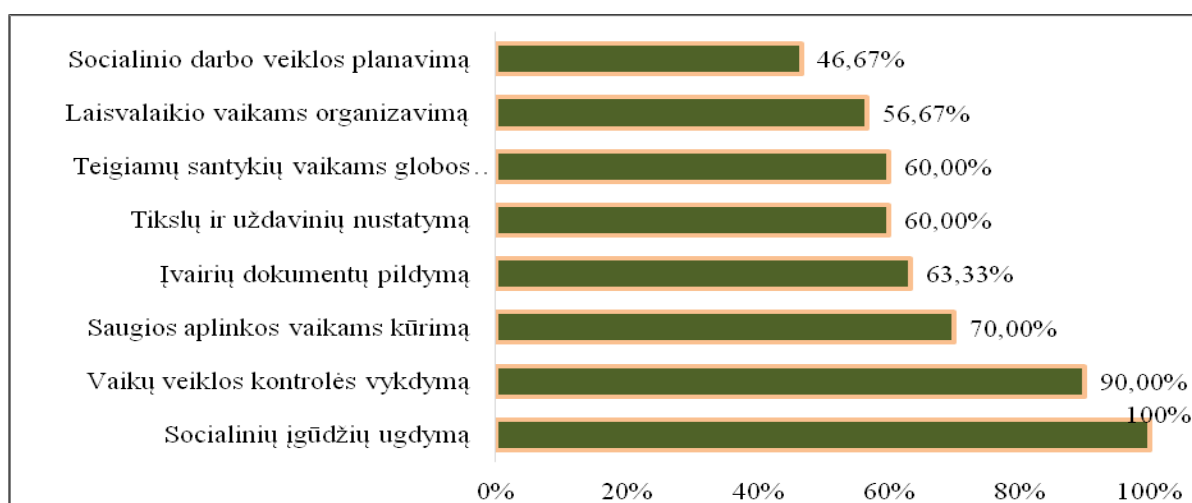

4 pav. Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinės problemos

Vyšniauskienė ir Minkutė (2008) teigia, kad vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose, turi tam tikrų bendrų bruožų: šie vaikai dažniausiai neturi tinkamų socialinių įgūdžių, jiems sunku laikytis taisyklių (normų). Tokiems vaikams dažniausiai būdingas nepasitikėjimas savimi, dėl to jie greitai išsiveidžia, reaguoja į kiekvieną suaugusiųjų ar bendraamžių pastabą. Atkreiptinas dėmesys, kad vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose, nepasitiki formaliais tradiciniais autoritetais, tačiau pasitiki jėga, kurios poveikį yra patyrę. Jie nepasitiki suaugusiaisiais, yra įtarūs, greitai pastebi tikrąsias suaugusiųjų nuostatas, negerbia ir niekina pedagogus, socialinius darbuotojus, kurie jiems jaučia gailestį ar panieką, o nėra pasirengę tikrai pagalbai. Socialiniai darbuotojai, dalyvavę tyrime, nurodė, kad dažniausiai vaikams, apsigyvenusiems globos namuose, atsiranda bendravimo problemų (80,00%). 56,67% respondentų įvardijo šias problemas: pasireiškia nuolatinė agresija, atsiranda delinkventinis elgesys; turi įvairių mokymosi problemų. Beveik pusė socialinių darbuotojų teigė, kad vaikams trūksta socialinių įgūdžių. Pasak Gudonio, Butkutės, Samašonok (2008), nepatyrę tėvų meilės ir išgyvenę atskyrimą nuo šeimos, vaikai ir paaugliai gali būti nepajėgūs kurti teigiamus santykius su kitais žmonėmis, jiems trūksta konstruktyvaus bendravimo įgūdžių, prosocialaus elgesio pavyzdžio. Tyrimo duomenys leidžia pritarti šiems teiginiams, nes 43,33% respondentų atsakė, kad sutrinka vaiko bendravimas, trūksta socialinių įgūdžių. 40,00% įvardijo vaikų interesų siaurumą. Trečioji dalis tyrime dalyvavusių atsakė, kad vaikai neatlieka paskirtų užduočių. Apibendrinant socialines problemas, kylančias vaikams globos namuose, galima teigti, kad vaikai tiesiog šias problemas atsinešė iš savo namų, nes ten jie nebuvo ugdomi, su jais

nebuvo tinkamai bendraujama, trūko tinkamo aprūpinimo, todėl jiems yra sunku įveikti šias problemas.

Norint, kad globos įstaigose socialinės paslaugos būtų atliktos kokybiškai, jose turi dirbti kvalifikuoti, kūrybingi, darbštūs darbuotojai (Trevithick, 2002; Gudžinskienė, Norvaišaitė, 2009). Socialiniai darbuotojai yra vienas iš pagrindinių socialinių paslaugų teikimo elementų, nuo kurių priklauso vaiko poreikių patenkinimas, problemų sprendimas ir paslaugų kokybė. Vaikų socialinės globos paslaugos yra ypač sudėtinga ir atsakinga veikla, reikalaujanti aukštos profesinės kvalifikacijos ir motyvacijos. Socialinių darbuotojų buvo pasiteirauta, kokias veiklas apima jų pagalba sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas (žr. 5 pav.).

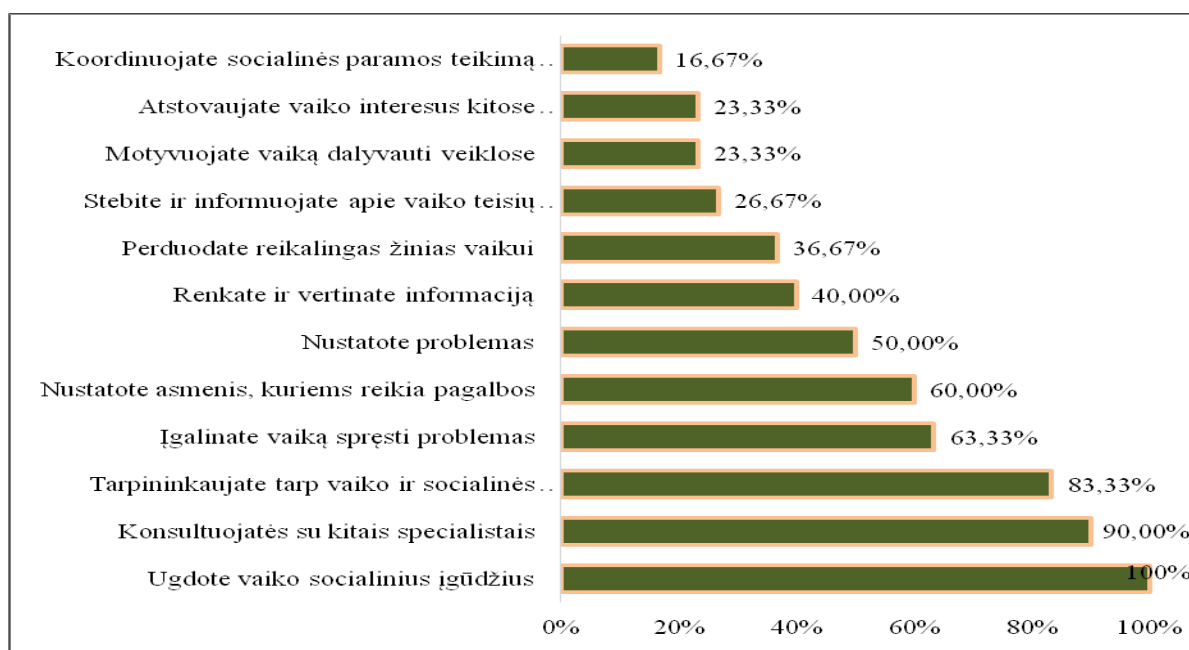

5 pav. Socialinių darbuotojų pagalba sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas

Samašonok (2013) teigimu, socialinio darbuotojo veikla neapsiriboja tik darbuotojo ir vaiko sąveika, todėl per bendravimą galima pagerinti socialinio darbo rezultatus ir socialinio darbo paskirtį. Gebėjimas efektyviai bendrauti su vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, organizacijomis ir institucijomis, bendruomene, kolegomis ir kita, leidžia lengviau keistis įvairiais ištekliais (informaciniais, materialiniais, finansiniais, žmogiškaisiais), reikalingais socialinio darbo procesui. Viena svarbiausių socialinio darbo funkcijų yra ugdymoji. Įvertinus gautus rezultatus galima teigti, kad svarbiausia yra išugdyti vaikų socialinius įgūdžius, nes šeimose to nebuvo padaryta. Visi tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai nurodo tos veiklos svarbą. 90,00% respondentų nuomone, būtina yra ir vaikų veiklos kontrolė, nes vaikai kontrolės dažniausiai nėra įvaldę. Kaip jau buvo minėta, vaikai, gyvenantys globos namuose, yra patyrę tiek fizinę, tiek psichologinę prievartą, todėl socialinių darbuotojų vienas iš pagalbos būdų yra saugios aplinkos vaikams sukūrimas, taip nurodė 70,00% respondentų. Praktiniai tyrimo duomenys leidžia teigti, kad socialinių darbuotojų veikla yra visada kompleksinė, nes rezultatas sunkiai apčiuopiamas, dažnai nematomas ir neprognozuojamas. Jie patvirtino Večkienės (2013) teiginius, kad svarbiausia, jog socialiniai darbuotojai turi išmanyti daugelį sričių, gebėti atlikti labai specifinį darbą, nes visada dalyvauja pokyčiuose ir net juos inicijuoja. 60,00% respondentų atsakė, kad jie turi pildyti įvairius

dokumentus. Be to, vaikai atvykę į globos namus iš socialinės rizikos šeimų, turi daug socialinių problemų, visų pirma tai yra socialinių įgūdžių nebuvimas ar jų trūkumas. Vaikai, jausdami, kad kartais negali atlikti elementariausių buities veiklų, tampa socialiai neatsakingi, todėl du trečdaliai socialinių darbuotojų nurodė, kad jų pagalba yra svarbi kuriant teigiamus santykius vaikams globos namuose. Pusė respondentų padeda organizuoti vaikų laisvalaikį. Apibendrinant galima teigti, kad socialinių darbuotojų pagalba vaikams, gyvenantiems globos namuose, sprendžiant psichosocialines jų problemas yra plataus spektro, nes vaikai atvykę dažniausiai iš socialinės rizikos šeimų turi daug problemų.

Socialinis darbuotojas, spręsdamas vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas, turi kurti ir stiprinti vaikų motyvaciją, spręsti problemas, siekti jį integruoti į bendruomenę ir visuomenę. Respondentų pasiteirauta, kokias funkcijas jie atlieka spręsdami vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas (žr. 6 pav.).

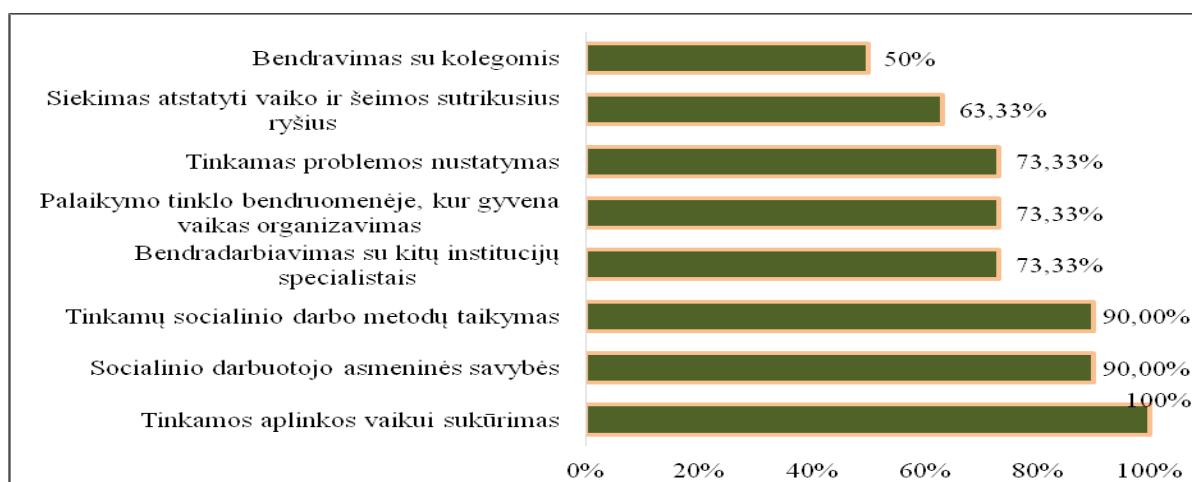
6 pav. Socialinio darbuotojo atliekamos funkcijos sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, problemas

Leliūgienės, Kolenkoviėnės (2005) teigimu, vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje. Gauti tyrimo duomenys parodė, kad pagrindinė socialinių darbuotojų funkcija yra ugdyti vaiko socialinius įgūdžius, atsakė visi socialiniai darbuotojai. Samašonok (2013), patvirtino šiuos tyrimo duomenis, nes autorė teigia, kad ugdymas turi laiduoti kuo visapusiškesnę vaiko prigimtinių galių plėtotę, sudaryti sąlygas atsiskleisti jo individualybei, skatinti jį tapti aktyviu visuomenės nariu, pasirengusiu savarankiškam gyvenimui. Vykdamt tokią plačią veiklą socialiniams darbuotojams būtina konsultuotis su kitais specialistais, taigi, 90,00% respondentų atsakė, kad konsultuojasi su kitais specialistais bei tarpininkauja tarp vaiko ir socialinės aplinkos. Be to, pasak Samašonok (2013), socialiniai darbuotojai spręsdami vaikų, gyvenančių

globos namuose, psichosocialines problemas, padeda ne tik savarankiškai pasirinkti ir formuoti asmeninius tikslus, bet ir santykiuose su aplinka spręsti kylančius sunkumus. 63,33% respondentų atsakė, kad įgalina vaiką spręsti problemas, o pusė respondentų teigė, kad nustato vaikui kylančias problemas. 46,00% respondentų mano, kad labai svarbu yra rinkti vertinti informaciją, o 36,67% atsakė, kad perduoda reikalingas žinias vaikui. Penktadalis respondentų atlieka stebėtojo ir informatoriaus funkcijas, nes jie nurodė, kad stebi ir informuoja apie vaiko teisių pažeidimus.

Apibendrinant galima remtis Weezel ir kt. (2010), teiginiais, kur autoriai teigia, kad socialinio darbo aspektai yra suskirstyti taip, kad socialinis darbuotojas sugebėtų suteikti pagalbą vaikams, kurie prašo padėti arba kuriems reikia pagalbos; kad vaikai galėtų gyventi savo gyvenimą; socialinis darbuotojas siūlo kontaktus, susitikimus, paslaugas, intervencijas aplinkoje; vykdo konkrečias jo darbui priklausančias užduotis; dirba kompetentingai; reaguoja kaip atsakingas specialistas; socialiniai darbuotojai ir organizacijos turi turėti aiškią padėtį ir pripažinimą visuomenėje; socialiniai darbuotojai ir organizacijos vadovaujasi vertybėmis; socialinis darbuotojas ir organizacija prisideda prie atviros, demokratinės, pilietinės visuomenės kūrimo.

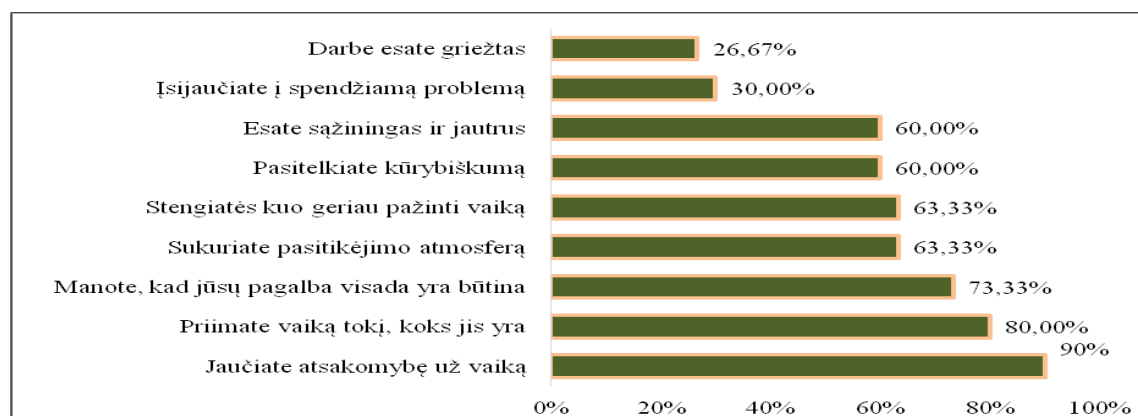
Socialiniai darbuotojai teikia profesionalią pagalbą vaikams, kuriems nepasiseka susidoroti su esama situacija. Socialinio darbuotojo parama yra glaudžiai susijusi su vaiko troškimais ir siekiais, su tuo, kas padėtų gerinti gyvenimo kokybę, leistų bent iš dalies gyventi savarankiškai. Liobikienės ir Šinkūnienės (2010) įsitikinimu, socialinis darbuotojas yra pagrindinis veikėjas socializacijos procese. Socialinio darbuotojo visos veiklos sritys yra labai svarbios. Jis visais įmanomais būdais siekia užtikrinti pozityvią aplinką, skatinti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose iniciatyvą, plėtoti kūrybiškumą, saviraišką bei formuoti jų socialinius įgūdžius. Savo veikla socialinis darbuotojas leidžia vaikams apginti savo teises ir visapusiškai vystytis. Sekančiu klausimu pasidomėta, kokie veiksniai lemia sėkmingą socialinio darbuotojo pagalbą sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas (žr. 7 pav.).

7 pav. Veiksniai, lemiantys sėkmingą socialinio darbuotojo pagalbą, sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas

Tyrimo duomenys patvirtino Ivanauskienės (2008), teiginius, kad socialinis darbuotojas yra ne užduoties atlikėjas, o veiklos organizatorius, pagalbininkas ir patarėjas. Jis nurodo kryptį, kuri padėtų savo vaikui formuoti socialinius įgūdžius. Taip pat darbui su vaiku svarbus socialinio darbuotojo elgesys, jo gebėjimas užmegzti bendravimo ryšį tiek su vaiku, tiek su jo šeima, pritaikyti socialinio darbo metodus, skatinančius vaiką ir jo šeimą bendrauti tarpusavyje. Dirbant su vaikais, augančiais globos namuose, socialiniam darbuotojui būtina laikytis konfidencialumo, negalima imtis teisėjo vaidmens. Visi tyrime dalyvavę respondentai atsakė, kad pagrindinis veiksnys, lemiantis sėkmingą socialinio darbuotojo pagalbą, sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas yra tinkamos aplinkos vaikui sukūrimas. Tačiau atkreipiamas dėmesys į tai, kad šiai veiklai sėkmingai vystyti būtinos socialinio darbuotojo asmeninės savybės, nurodė 90,00%. Kiekviena veikla remiasi individualiais darbo metodais, tik juos tinkamai parinkus galima sėkminga socialinio darbuotojo veikla, nurodė 90,00% respondentų. Siekiant įgyvendinti vaikams, gyvenantiems globos namuose, teikiamą pagalbą (socialinę, psichologinę, teisinę), socialinio darbuotojo veikla bendruomenėse, įstaigose, vaikų teisių apsaugos tarnybose, globos įstaigose, valstybinėse ar nevyriausybinėse organizacijose, turi būti susijusi su tarpinstituciniu bendradarbiavimu. Sukurtas socialinių paslaugų tinklas, įpareigoja socialinį darbuotoją aiškintis vaikų poreikius, rengti socialinio darbo programas, dirbti su kartu su skirtingų veiklos sričių specialistais ir įstaigomis ar organizacijomis. Tai patvirtino praktiniai tyrimo duomenys, nes 73,33% tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų atsakė, kad būtinas bendradarbiavimas su kitų institucijų specialistais, palaikymo tinklo, kur gyvena vaikas organizavimas bei tinkamas problemos nustatymas yra svarbūs veiksniai, lemiantis sėkmingą socialinio darbuotojo pagalbą. Apibendrinant galima remtis Kavaliauskienės (2010) teiginiais, kur autorė, analizuodama socialinio darbuotojo veiklas nurodo, jog socialiniame darbe vienas iš profesinės veiklos aspektų ir yra įvardintas kaip socialinio darbuotojo tarpininkavimas tarp vaiko aplinkos ir kitų institucijų specialistais.

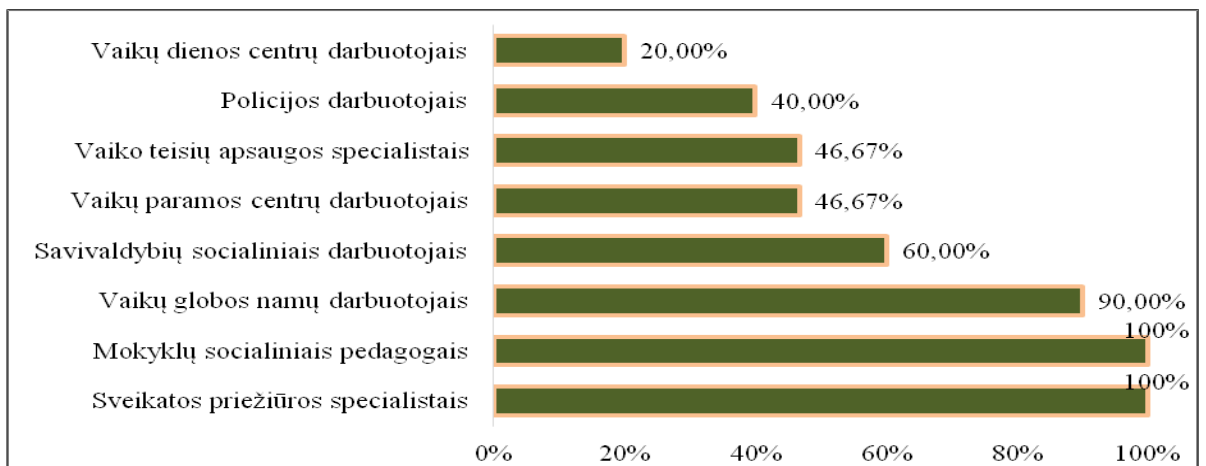
Sekančiu tyrimo klausimu išsiaiškinta, kokių socialinių darbo principų laikosi socialiniai darbuotojai, sprenddami vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas (žr. 8 pav.).

8 pav. Socialinio darbo principai sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas

Varžinskienė, Ivanauskaitė (2008), įvardija, kad socialinis darbuotojas yra specialistas, kurio darbo paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atstatyti ryšius su bendruomene padedant jam integruotis į visuomenę ir skatinant pilnavertiškesnį žmogaus socialinį funkcionavimą. Taip pat autorės pabrėžia, kad bendriausias socialinio darbuotojo profesinės veiklos tikslas – sudaryti optimalias sąlygas žmogaus socialinei integracijai, atskleidžiant reikalingus jam vidinius ir išorinius išteklius ir visiškai, veiksmingai, koordinuotai juos panaudoti. Gauti tyrimo duomenys leidžia teigti, kad pasitvirtino mokslininkų teiginiai, nes 90,00% socialinių darbuotojų atsakė, kad jaučia atsakomybę už vaiką, 80,00% teigia, kad priima vaiką tokį, koks jis yra. Svarbu paminėti ir tai, kad socialinis darbuotojas, dirbdamas su žmonėmis, privalo ir turi vadovautis bei laikytis tam tikrų vertybių, kadangi vertybės – svarbi socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos sritis. Vertybės socialiniam darbuotojui yra labai svarbios, kadangi socialiniai darbuotojai dirba su labiausiai pažeistais visuomenės nariais ir dažnai nuo socialinio darbuotojo darbo kokybės, sąžiningumo, asmeninių ir profesinių vertybių priklauso tolesnis asmens gyvenimas ir jo kokybė. Socialiniai darbuotojai dirba su žmonėmis, turinčiais įvairių problemų ir dažnai mato žmonių silpnybes, todėl 73,33% nurodė, mano, kad jų pagalba visada yra būtina. Tai ypač verčia kreipti dėmesį į humanistines vertybes. Socialinio darbuotojo profesinės vertybės pripažįsta žmogaus stiprybes ir trūkumus ir priima žmogų tokį, koks jis yra pateikia pageidautiną socialinio darbuotojo požiūrį į žmogų. Tyrimo duomenys pagrindžia šiuos teiginius, nes 63,33% atsakė, kad sukuria pasitikėjimo atmosferą bei stengiasi kuo geriau pažinti vaiką. Socialinis darbuotojas turi tikėti įgimta verte ir orumu, taip pat suprasti, kad kiekvienas žmogus turi įgimtų gebėjimų ir siekia pokyčių, kad gyvenimas taptų geresnis. Kiekvienas žmogus atsako už save ir, kad yra žmogaus poreikių, būdingų visiems, tačiau kiekvienas žmogus yra unikalus ir skiriasi nuo kitų. 60,00% socialinių darbuotojų savo darbe pasitelkia kūrybiškumą bei yra sąžiningas ir jautrus. Trečdalis atsakė, kad įsijaučia į sprendžiamą problemą. Taigi, socialinio darbuotojo veiklos profesionalumas, tai aukšta profesinė kvalifikacija ir kompetencija, profesinių įgūdžių ir mokėjimų profesija.

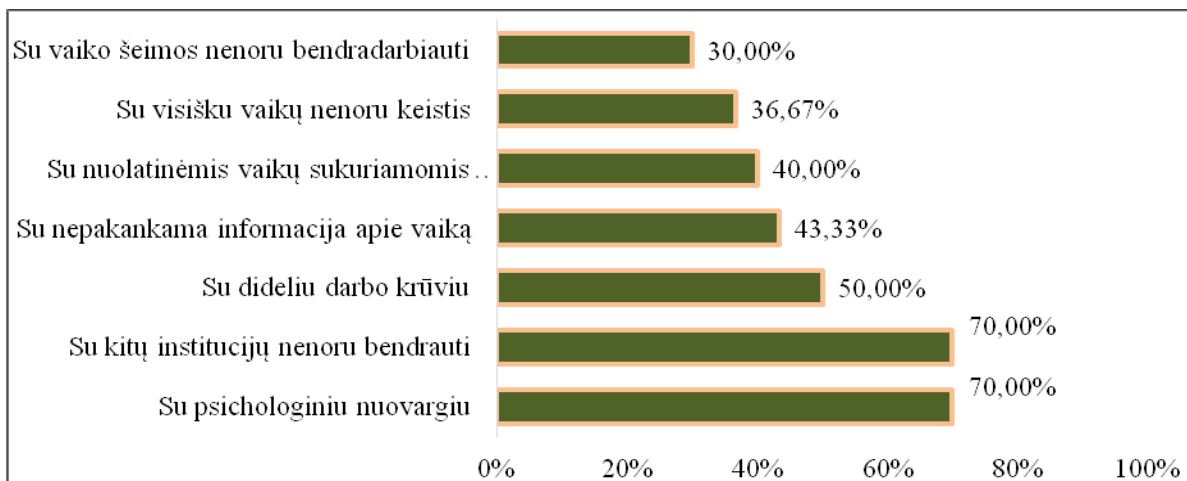
Sekančiu klausimu išsiaiškinta, su kokių institucijų specialistais bendradarbiauja socialinis darbuotojas, spręsdamas vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas (žr. 9 pav.).

9 pav. Socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su kitų institucijų specialistais sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas

Socialinis darbuotojas bendrauja su bendruomenės nariais, kolegomis, su kitų institucijų darbuotojais, profesionaliais žmonėmis, kurie gali prisidėti teikiant pagalbą. Taip pat galimas dar vieno su kitu, socialinio darbuotojo ir kito asmens arba daugiaasmenių sistemų: šeimos, mažos grupės, komandos bendravimas. Socialinis darbuotojas bendrauja su kolegomis, nes jie gali geriau išmanyti tam tikras sritis arba paprasčiausiai kitu požiūriu įvertinti situaciją. Socialinis darbuotojas sąveikauja su kitu asmeniu, kai šis turi informacijos, kuri gali padėti sprendžiant socialinės rizikos šeimos problemą arba gali tiesiog būti šaltiniu, kai pats klientas mėgina patenkinti savo poreikius ir iškilusias problemas, teigia Dudaitė, Gailienė (2012). Kaip matome 9 paveiksle, socialiniai darbuotojai bendradarbiauja su sveikatos priežiūros specialistais, mokyklų socialiniais pedagogais, nurodė visi respondentai. 90,00% atsakė, kad bendradarbiauja su vaikų globos namų darbuotojais, 60,00% nurodė, kad bendradarbiauja su vaikų paramos centrų darbuotojais bei vaiko teisių apsaugos darbuotojais – nurodė beveik pusė. Net 40,00% atsakė, kad tenka bendradarbiauti ir su policijos darbuotojais. Apibendrinti galima Butkevičienės (2006) teiginiais, kad bendradarbiavimas su socialiniais partneriais dar vienas labai svarbus aspektas, kadangi socialinis darbuotojas koordinuoja savanorišką ir profesinę paramą vaikams, gyvenantiems globos namuose, rengiant ir vedant diskusijas aktualiais veiklos klausimais. Dalyvauja tarp institucijų specialistų pasitarimuose paramos klausimais, prižiūri ir vertina savanorišką darbą. Taip pat remdamasis surinkta medžiaga, prognozuoja socialinių problemų bei socialinių konfliktų atsiradimą. Aišku, tuo pačiu svarbu tobulinti profesinę veiklą. Sekdamas ir nagrinėdamas visuomenės gyvenimo ypatumus, atkreipia valdžios dėmesį į padidintos rizikos grupes, esamas ir galimas socialines problemas.

Sekančiu klausimu išanalizuota, su kokiomis kliūtimis susiduria socialiniai darbuotojai sprenddami vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas (žr. 10 pav.).

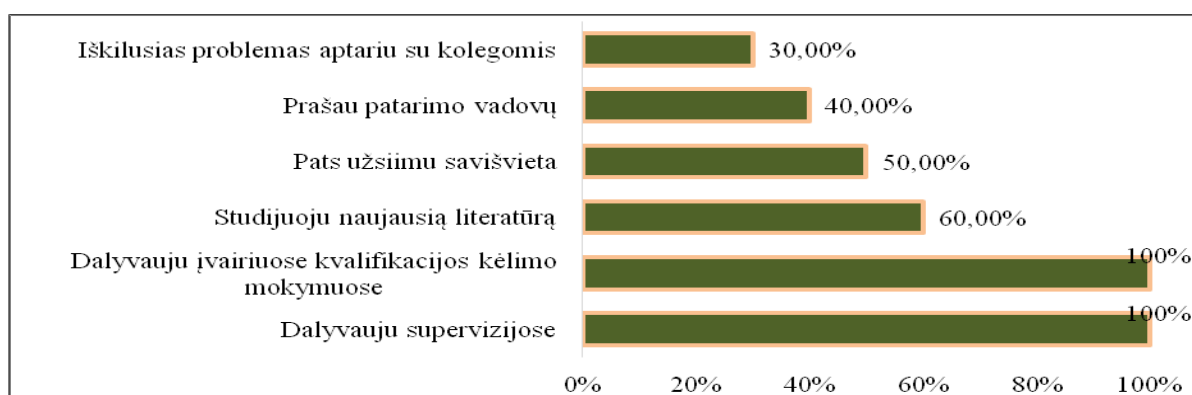
10 pav. Socialinių darbuotojų patiriamos kliūtys sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas

Socialinis darbas yra labai sudėtinga ir sunki profesija. Tai susiję su tuo, kad dirbama su labiausiai pažeidžiama visuomenės dalimi, vaikais gyvenančiais globos namuose. Socialinis darbuotojas dažnai turi sunkiai išsprendžiamų problemų, sunkumų. Problemos gana dažnai kartojasi, iš socialinio darbuotojo veiklos daug reikalaujama. Dažnai atsiranda daug problemų, kurios kelia nerimą, yra nemalonios, sudėtingos, sunku susigyventi, išspręsti ar nugalėti. Būna, kad pasitaiko ne vienas sunkumas, o keli iš karto, o tai jau kelia įtampą. Gauti tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai susiduria su dviem pagrindinėmis kliūtėmis: su psichologiniu nuovargiu (70,00%) ir su kitų institucijų nenoru bendrauti (70,00%). Kaip pastebėjo pusė socialinių darbuotojų, dalyvavusių tyrime, jie susiduria su dideliu darbo krūviu. Dirbant su vaikais, gyvenančiais globos namuose, socialinio darbuotojo veikla yra nukreipta į gyvenimo kokybės gerinimą, klientų saviraišką, jų interesų realizavimą. Problemoms, sunkumams, uždaviniams, su kuriais susiduriama dirbant socialinį darbą, spręsti, socialiniam darbuotojui reikia gero profesinio pasirengimo, įgūdžių, plataus spektro žinių, kūrybiškumo bei vaizduotės. Tyrimo rezultatai parodė, kad praktinei veiklai kliūtimi tampa nepakankama informacija apie vaiką, nurodė 43,33%, su nuolatinėmis vaikų sukuriomomis probleminėmis situacijomis, nurodė 40,00 %, bei su visišku vaikų nenoru keistis, nurodė 36,67% respondentų.

Tamašauskienė (2007) pažymi, kad vaikai socialinių vaidmenų mokosi stebėdami kitų asmenų, tėvų elgesį. Tai kaip vaikai suvoks tėvo – motinos vaidmenis, priklauso nuo to, kokį tėvų elgesį jie matė. Dažnas vaikų globos namų auklėtinis yra iš nedarnios šeimos, todėl į globos įstaigą ateina turėdamas neigiamą požiūrį į socialinius vaidmenis. Socialinį darbą dirbantiems asmenims tenka sunkus uždavinys – keisti šias nuostatas, o svarbiausia siekti bendradarbiavimo su vaiko šeima. Tačiau, kaip rodo tyrimo duomenys, net trečdalis respondentų susiduria su vaiko šeimos nenoru bendradarbiauti. Apibendrinant kliūtis, su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai, sprenddami vaikų, gyvenančių globos namuose psichosocialines problemas, yra kelių pobūdžių: tai ir

pačių darbuotojų savijauta, ir socialinė politika vykdoma šalyje, ir vaikai, gyvenantys globos namuose.

Anot Liobikienės (2006), socialinio darbuotojo pagrindiniai uždaviniai, teikiant pagalbą vaikams, augantiems globos namuose, yra padėti vaikui pagerinti emocinį klimatą ir įgalinti jį atlikti įvairiausias funkcijas, ypatingai kreipiant dėmesį į vaiko auginimą ir auklėjimą; padėti vaiko šeimai atstatyti sutrikusius ryšius šeimoje ir su aplinka. Organizuoti pagalbos ir palaikymo tinklą bendruomenėje, praplėsti išorinius pagalbos resursus; padėti vaikui ir jo šeimai identifikuoti problemas, atrasti problemų sprendimo būdus, atpažinti ir sustiprinti vidinius resursus problemoms spręsti; laiku suteikti pagalbą silpniausiems vaiko šeimos nariams organizuojant jiems laikiną globą, kai jų sveikatai ir gyvybei kyla grėsmė gyvenant šeimoje. Todėl sekančiu klausimu išsiaiškinta, kokius būdus jie pasirenka, sprenddami iškilusias problemas (žr.11 pav.).

11 pav. Socialinio darbuotojo pasirenkami veiklos būdai sprendžiant iškilusias sunkumus

Indrašienės ir Garjorienės (2007) teigimu, socialinis darbas yra palyginti nauja daugialypė profesija, reikalaujanti nuolatinės pozityvios reakcijos į visuomenėje vykstančius pokyčius. Pasak šių autorių, socialinio darbuotojo profesinė kompetencija – įgytų žinių, gebėjimų, įgūdžių ir etinių vertybių visuma, apibūdinanti jo profesinę kvalifikaciją ir nulemianti praktinės veiklos sėkmę, yra pakankamai svarbus veiksnys socialinio darbo kokybei. Kaip parodė tyrimo rezultatai, visi socialiniai darbuotojai atsakė, kad sunkumų sprendimą sieja su kvalifikacijos kėlimu. Visi respondentai nurodė, kad dalyvauja supervizijos bei įvairiuose kvalifikacijos kėlimo mokymuose. Vareikytė (2010), analizuodama socialinio darbo superviziją Lietuvoje, pažymėjo, kad Lietuvos socialinių darbuotojų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose socialinio darbo supervizija yra suprantama kaip socialinių darbuotojų dalyvavimo kvalifikacijos kėlime forma ir apibrėžiama kaip socialinio darbo specialisto profesinės veiklos savitarpio priežiūra ir pagalba skatinanti ir padedanti socialiniams darbuotojams vertinti savo profesinę veiklą, numatyti veiklos tobulinimo kryptis bei padidinti profesinę kompetenciją. 60,00% sunkumus sprendžia studijuodami naujausią literatūrą, pusė užsiima savišvieta. Dėl plačios socialinio darbo apimties socialiniams darbuotojams neužtenka tik teorinių žinių ar praktinio patyrimo. Profesiniam darbui reikalingas žinias socialinis darbuotojas įgyja iš atliktų tyrimų, teorijų plėtojimo, tiesioginės ir netiesioginės kitų socialinių darbuotojų

patirties. Veiksmingam socialiniam darbui būtina, kad socialiniai darbuotojai sugebėtų suvokti naujas situacijas, nustatyti bei atskleisti reiškinį ryšius, todėl 40,00% nurodė, jog prašo patarimo vadovų, o trečdalis atsakė, kad iškilusias problemas aptaria su vadovu.

Apibendrinant galima remtis Kiaunytės ir Dirgėlienės (2006), teiginiais, kuriuose sakoma, kad socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos sistemoje išryškėja trys komponentai – žinios, įgūdžiai, vertybės. Žinios yra kompetencijos dalis. Žinios padeda socialiniam darbuotojui įveikti įvairius sunkumus ir problemas. Dažniausiai reikalingos žinios apie sunkumus, problemas, apie situaciją socialinės rizikos šeimoje, bendruomenę, įvairias institucijas, resursus. Taip pat reikalingos kompensacinio pobūdžio žinios, kurios padėtų socialiniam darbuotojui suprasti santykius tarp socialinės rizikos šeimos ir vaiko aplinkos, kuri skatina ar slopina šeimos potencialo realizavimą.

IŠVADOS

1. Pagrindinės priežastys, lemiančios vaikų patekimą į globos namus, yra nepilna šeima, tėvų alkoholizmas, narkomanija, bedarbystė, skurdas, smurtas prieš vaikus, kriminalinis tėvų (globėjų) elgesys. Jiems būdingas polinkis svaigintis, priešiškus, pyktis, skurdus dvasinis pasaulis, interesų siaurumas, mokymosi motyvacijos praradimas, žema savivertė, elgesio problemos, sunkumai mokykloje ir kitos problemos. Vaikų globos namuose augantiems vaikams būdingas didelis nervingumas, verksmingumas, agresyvumas, dažniau jiems būdingas prieštaraujantis neklusnumas, o berniukams dar ir per didelis aktyvumas. Pagrindinės socialinės problemos vaikams, apsigyvenusiems globos namuose, atsiranda dėl bendravimo problemų, pasireiškia nuolatinė agresija, atsiranda delinkventiškas elgesys, vaikai turi įvairių mokymosi problemų, o svarbiausia vaikams trūksta socialinių įgūdžių.

2. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neturi pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje. Remiantis tyrimo duomenimis nustatyta, kad pagrindinė socialinių darbuotojų funkcija yra ugdomoji, nes ugdo vaiko socialinius įgūdžius. Praktiniai tyrimo duomenys leidžia teigti, kad socialinių darbuotojų veikla visada yra kompleksinė, nes rezultatas sunkiai apčiuopiamas, dažnai nematomas ir neprognozuojamas. Vykdamas tokią plačią veiklą socialiniams darbuotojams būtina konsultuotis su kitais specialistais bei tarpininkauti tarp vaiko ir socialinės aplinkos, rinkti vertinti informaciją. Be to, socialinis darbuotojas atlieka stebėtojo ir informatoriaus funkcijas, kai jis siūlo kontaktus, susitikimus, paslaugas, intervencijas aplinkoje.

3. Socialinis darbuotojas dažnai turi sunkiai išsprendžiamų problemų, sunkumų. Dažnai atsiranda daug problemų, kurios kelia nerimą, yra nemalonios, sudėtingos, sunku susigyventi, išspręsti ar nugalėti. Būna, kad pasitaiko ne vienas sunkumas, o keli iš karto, o tai jau kelia įtampą. Gauti tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai susiduria su dviem pagrindinėmis kliūtimis: su psichologiniu nuovargiu ir su kitų institucijų nenoru bendrauti. Dažnai jie susiduria su dideliu darbo krūviu. Dirbant su vaikais, gyvenančiais globos namuose, socialinio darbuotojo veikla yra nukreipta į gyvenimo kokybės gerinimą, klientų saviraišką, jų interesų realizavimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad praktinei veiklai kliūtimi tampa nepakankama informacija apie vaiką bei visiškas vaikų nenoras keistis.

REKOMENDACIJOS

1. Vaikų globos namų administracija galėtų sudaryti sąlygas, kad darbuotojai nuolat keltų kvalifikaciją, nes atlikus tyrimą pastebėta, kad darbuotojai „pavargsta“ nuo savo klientų, o mokymuose jie būtų įgalinti ieškoti naujų darbo formų su vaikais, gyvenančiais globos namuose.

2. Socialiniams darbuotojams, dirbantiems su vaikais, gyvenančiais globos namuose, būtina išlaikyti aukštą kompetencijos lygį dalyvaujant mokymuose ir stažuotėse, gilinant žinias, lavinant įgūdžius, ugdant asmenines savybes. Bendrauti su kolegomis ir naujai atėjusiais dirbti socialiniais darbuotojais, dalijantis patirtimi ir informacija.

LITERATŪRA

1. Almonaitienė J. Bendravimo psichologija šiuolaikiškai. – Vilnius: Alma littera, 2010.
2. Alifanovienė D., Vaitkevičienė A., Kauneckienė D. Laikinios vaikų globos situacijos dalyvių bendravimo ypatumų analizė. *Specialusis ugdymas* 1(32), 2014.
3. Aramavičiūtė V. Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. // *Acta pedagogica Vilnensia*, Nr. 17, 2005.
4. Bagdonas A. Socialinis darbas Lietuvoje: raidos praktikos ir akademiniai aspektai. Šiaulių universitetas, 2015.
5. Bardauskienė R., Socialinio darbuotojo veiklos efektyvumas ir jį ribojantys veiksniai. MRU, 2016.
6. Berns R. M. (2009) Vaiko socializacija. Šeima. Mokykla. Visuomenė. Vilnius, 2009.
7. Brookfield S. The Concept of Critical reflection: Promises and Contradictions // *European Journal of Social Work*. 2009, Vol. 12, No. 3.
8. Bidva K., Gailienė I. Globos namų auklėtinių profesinių ketinimų ir jų realizavimo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1 (26), 2010.
9. Braslauskienė R. Be šeimų vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichopedagoginis aspektas): daktaro disertacija. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2010.
10. Brijūnaitė R. Užimtumo terapija psichikos negalią turintiems asmenims. Vilnius: SADM, 2007.
11. Bubnys R., Jasevičienė Z. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajos su ateities perspektyvomis. Šiaulių valstybinė kolegija, 2013.
12. Bubnys R. Socialinių darbuotojų profesinės karjeros galimybės ir socialinės kompetencijos ypatumai. Šiauliai, 2004.
13. Butvilas T. Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija. Vilnius, 2008.
14. Čepukienė V., Pakrošnis R. Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika/ *Specialusis ugdymas*. 2008. Nr. 2.
15. Dirgėlienė I., Kiaunytė A. Supervizija Lietuvos socialinio darbo kontekste. *Acta Pedagogica Vilnensia*. Vilnius, Nr. 15. 2005.
16. Dirgėlienė I. Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. *Acta pedagogica Vilnensia*, 2008.
17. Dirsienė N., Reikertienė V. Smurtinio elgesio keitimo metodika. Vilnius: Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008.
18. Fedulova A. B. Šeima kaip socialinio darbo klientas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

19. Griepėdienė V. Globos namų auklėtinių mokymosi sunkumai. Magistro darbas. Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius, 2005.
20. Gudonis V., Samašonok K., Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje/ Specialusis ugdymas, 2007.
21. Gudonis V. vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologini- socialinio funkcionavimo pokyčiai taikant į sprendimus sutelktą trumpalaikį konsultavimą. Šiauliai, 2011.
22. Gudžinskienė V., Gedminienė R. Vaikų ir suaugusiųjų socializacija: tyrimai ir patirtis. Socialinis ugdymas, 2011.
23. Gudžinskienė, V., Jaruševičienė, Ž. Socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, pažintinių ir praktinių gebėjimų raiška. /Socialinio aktyvumo mokymas, 2010.
24. Gveldaitė L., Švediatė B. Socialinio darbo metodai. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
25. Ivanauskienė V., Varžinskienė L. Socialinių darbuotojų profesinių vertybių raiška praktinėje veikloje. Socialinis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
26. Juodraitis, A. Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2004.
27. Jonutytė I. (2007) Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
28. Kasnauskienė J. Individualus socialinio darbo procesas. Metodinė priemonė. Klaipėda: KU leidykla, 2010.
29. Karaman N. G. Predicting the problem behavior in adolescents. Eurasian Journal of Educational Research, 2013 (52).
30. Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2007.
31. Kavaliauskienė V. Socialinio darbuotojo asmenybės savybės - santykio su profesija išraiška. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. 26(54). 2008.
32. Kavaliauskienė J. Socialinės pagalbos organizavimas socialinės rizikos šeimai. Mokymosi priemonė. Panevėžys: Panevėžio kolegija 2014.
33. Kazlov A. A. Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 2007.
34. Klėkmanienė D., Klėkmanienė L. Suaugę socialinės rizikos asmenys. Socialinis darbas. Panevėžys: Panevėžio kolegija, 2014.
35. Kviesskienė G., Pozityvioji socializacija : monografija. V.: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
36. Kviesskienė G., Indrašienė V., Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose. Metodinė priemonė Vilnius: Lodvila , 2008.

37. Leliūgienė I., Kovalenkoviėnė L. Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje. /Socialiniai mokslai, 2005.
38. Liobikienė N., Šinkūnienė R. Socialinio darbo klientų ypatumai. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010.
39. Lipnevičienė, G., Augienė, D. Kai kurie vaikų ir tėvų susvetimėjimo aspektai ir jų poveikis vaiko socializacijai. Socialinis ugdymas: socialinė pedagoginė teorija ir praktika. Šiauliai, 2004.
40. Malinauskas R. Rizikos grupės vaikų socialiniai įgūdžiai. Monografija. Kaunas, 2011.
41. Marcinkevičiūtė G., Balžekienė A. Lietuvos ir Nyderlandų šeimos politikos priemonių ir jų prieinamumo lyginamoji analizė. Viešoji politika ir administravimas. Kaunas: Kauno technologijų universitetas, 2014.
42. Pileckaitė-Markovienė M. Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida. Vilnius: Vaga, 2007.
43. Raudeliūnaitė R., Paigozina R. Vaikų gyvenančių globos namuose ir pilnose šeimose, socialinių įgūdžių empirinis tyrimas. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 4 (25), 2009.
44. Raudeliūnaitė R., Buškevičiūtė E. Socialinių darbuotojų veiklos ypatumai teikiant socialines paslaugas sveikatos priežiūros įstaigose: socialinių darbuotojų patirties analizė. Socialinis darbas, 2014, 13(2).
45. Rimkus V., Žemgaliūnienė S. Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2013.
46. Rupšienė R., Mokinių patyčių socialiniuose tinkluose formos ir jų prevencijos galimybės. Vilnius, 2010.
47. Samašonok K., Gudonis V. Paauglių gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinės ir elgesio strategijos: lyties ypatumai. Specialusis ugdymas Nr. 2 (15), Šiauliai: 2006.
48. Samašonok, K., Globos namų auklėtinių teisės gyventi šeimoje įgyvendinimas: globos namų darbuotojų požiūris. Pedagogika, 2013.
49. Samašonok, K., Globos namų gyvenančių vaikų ir paauglių savanoriško įgūdžių ugdymas, pasiekimai, sunkumai, sprendimai. Pedagogika, 2015.
50. Samašonok, K., Globos namų gyvenančių paauglių adaptyvaus elgesio ugdymas. Specialusis ugdymas, 2009.
51. Socialinių paslaugų katalogas. Vilnius, 2006.
52. Socialinis pranešimas, Vilnius, 2012.
53. Stasiūnaitienė E., Mažeikaitė S. Socialinio darbuotojo patiriamos problemos dirbant su socialinės rizikos šeimomis./ Visuomenės sveikata Nr. 25, 2015.

54. Šinkūnienė J. R., Katkonienė A. Socialinių darbuotojų profesinės veiklos motyvacijos veiksniai. *Socialinis darbas*. 2010, 9 (1).
55. Vanagaitė E., Daukšytė J. Vaikų ir paauglių, augančių vaikų globos namuose ir pilnose šeimose, žodinės asociacijos/ Profesinės studijos: teorija ir praktika, 2013.
56. Virbalienė A., Žebrauskaitė A. Socialinio darbuotojo tarpininko vaidmuo dirbant su rizikos grupės vaikais. Klaipėda: sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: sandūra sąveika. Nr. 1(3), 2007.
57. Vareikytė A. Socialinio darbo raida Lietuvoje. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. Sudarytoja: Šinkūnienė J.R., Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010.
58. Večkienė N., Povilaikaitė S. Socialinio darbo kaita. Profesinis rengimas: Tyrimai ir realijos, Nr. 9, 2005.
59. Večkienė N. Profesinio identiteto formavimasis socialinio darbo praktikoje: komunikacinės kompetencijos aktualizavimas. *Tiltai* Nr. 68(4), 2013
60. Vosylienė E. Socioedukacinis darbas su vaiku. Vilnius: Baltos lankos, 2009.
61. Vyšniauskienė D., Minkutė R. Socialinės veiklos profesinė etika. Vilnius, 2008.
62. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. Vilnius: VPU specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.
63. Žalimienė L., Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas. Vilnius, 2007.
64. Žalimienė L., „Socialiai remtinė“, „socialinės rizikos“, „globotiniai“...Kokią visuomenę konstruoja Lietuvos socialinės paramos politika?. *Socialinis darbas*, Nr. 2(1), 2011.
65. Žydžiūnaitė V. Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga, Klaipėda, 2011.
66. Žibėnienė G., Mikniūtė A. Socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, požiūris į profesinę riziką. MRU, 2016.
67. Žukauskienė R., Raižienė S., Malinauskienė O., Pilkauskaitė – Valickienė R. Perceived parental rearing practices, supportive school environment, and self – reported emotional and behavioral problems among Lithuanian secondary school students. *International Journal of Psychological Studies*, 2014 (1).
68. Weezel Gualtherie van Lies, Alkimavičius K., Auščiūnienė G. ir kt. Mąstyti, veikti, būti. Vilnius: LSDA, 2010.
69. Weezel Gualtherie van Lies, Dudaitė V. Gailienė R., Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis. Kaunas, 2012.

PRIEDAI

KLAUSIMYNAS**Gerbiama (-as) socialini darbuotojau,**

Šią apklausą organizuoja Klaipėdos valstybinės kolegijos Sveikatos mokslų fakulteto Socialinio darbo studijų programos studentas Mantas Galbuogis. Rengiu baigiamąjį darbą, kurio tikslas – atskleisti socialinių darbuotojų veiklą sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas. Klausimynas yra anoniminis, todėl nereikia rašyti nei vardo, nei pavardės. Prašome pažymėti „x“ ženklu tinkamus atsakymo variantus, skiltyje „kita“ įrašykite savo variantą. Iš anksto dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

1. Kokios, Jūsų nuomone, pagrindinės priežastys lemia vaikų patekimą į globos namus?

(pažymėkite visus tinkamus variantus)

- Tėvai yra įkalinimo įstaigoje;
- Šeimoje girtaujama;
- Skurdas šeimoje;
- Tėvų arba globėjų emigracija;
- Netekus abiejų tėvų;
- Fizinis ir psichologinis smurtas prieš vaikus;
- Tėvų socialinių įgūdžių trūkumas;
- Kita (įrašyti).....

2. Kokios psichologinės problemos iškyla vaikui, gyvenančiam globos namuose? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

- Vaikas tampa piktas, agresyvus;
- Vaikas patiria didelį stresą;
- Vaikas tampa uždaro būdo;
- Vaikui atsiranda menkavertiškumo jausmas;
- Vaikas tampa laimingas;
- Vaikas jaučia palengvėjimą;
- Vaikui sutrinka dėmesys;
- Vaikas nepasitiki savimi;
- Kita (įrašyti).....

3. Kokios socialinės problemos kyla vaikui, gyvenančiam globos namuose? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

- Sutrinka vaiko bendravimas;
- Pasireiškia nuolatinė agresija;
- Atsiranda delinkventinis elgesys;
- Atsiranda bendravimo problemų;
- Trūksta socialinių įgūdžių;
- Būdingas interesų siaurumas;
- Turi įvairių mokymosi problemų;
- Neatlieka paskirtų užduočių;
- Kita (įrašyti).....

4. Kokias veiklas apima Jūsų pagalba sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

- Socialinio darbo veiklos planavimą;
- Tikslų ir uždavinių nustatymą;
- Saugios aplinkos vaikams kūrimą;
- Teigiamų santykių vaikams globos namuose kūrimą;
- Socialinių įgūdžių ugdymą;
- Laisvalaikio vaikams organizavimą;
- Įvairių dokumentų pildymą;
- Vaikų veiklos kontrolės vykdymą;
- Kita (įrašykite)

- 5. Kokias funkcijas atliekate spręsdamas vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas?** (pažymėkite visus tinkamus variantus)
- Renkate ir vertinate informaciją;
 - Nustatote problemas;
 - Nustatote asmenis, kuriems reikia pagalbos;
 - Tarpininkaujate tarp vaiko ir socialinės aplinkos;
 - Įgalinate vaiką spręsti problemas;
 - Motyvuojate vaiką dalyvauti veiklose;
 - Ugdote vaiko socialinius įgūdžius;
 - Konsultuojatės su kitais specialistais;
 - Stebite ir informuojate apie vaiko teisių pažeidimus;
 - Perduodate reikalingas žinias vaikui;
 - Atstovaujate vaiko interesus kitose institucijose;
 - Koordinuojate socialinės paramos teikimą vaikui;
 - Kita (įrašykite).....
- 6. Kokie veiksniai lemia sėkmingą socialinio darbuotojo pagalbą sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas** (pažymėkite visus tinkamus variantus)
- Bendravimas su kolegomis;
 - Bendradarbiavimas su kitų institucijų specialistais;
 - Socialinio darbuotojo asmeninės savybės;
 - Tinkamos aplinkos vaikui sukūrimas;
 - Tinkamų socialinio darbo metodų taikymas;
 - Tinkamas problemos nustatymas;
 - Palaikymo tinklo bendruomenėje, kur gyvena vaikas organizavimas;
 - Siekimas atstatyti vaiko ir šeimos sutrikusius ryšius;
 - Kita (įrašyti).....
- 7. Kokių laikotės socialinio darbo principų sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas** (pažymėkite visus tinkamus variantus)
- Įsijaučiate į spendžiamą problemą;
 - Sukuriate pasitikėjimo atmosferą;
 - Priimate vaiką tokį, koks jis yra;
 - Stengiatės kuo geriau pažinti vaiką;
 - Darbe esate griežtas;
 - Pasitelkiate kūrybiškumą;
 - Esate sąžiningas ir jautrus;
 - Jaučiate atsakomybę už vaiką;
 - Manote, kad jūsų pagalba visada yra būtina;
 - Kita (įrašykite).....
- 8. Su kokių institucijų specialistais bendradarbiaujate sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas?** (pažymėkite visus tinkamus variantus)
- Mokyklų socialiniais pedagogais;
 - Policijos darbuotojais;
 - Sveikatos priežiūros specialistais;
 - Vaikų paramos centrų darbuotojais;
 - Vaikų globos namų darbuotojais;
 - Vaiko teisių apsaugos specialistais;
 - Vaikų dienos centrų darbuotojais;
 - Savivaldybių socialiniais darbuotojais;
 - Kita (įrašyti).....

9. Su kokiomis kliūtimis susiduriate spręsdami vaikų, gyvenančių globos namuose, psichosocialines problemas? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

- Su visišku vaikų nenoru keistis;
- Su nuolatinėmis vaikų sukuriamomis stresinėmis situacijomis;
- Su nepakankama informacija apie vaiką;
- Su dideliu darbo krūviu;
- Su kitų institucijų nenoru bendrauti;
- Su vaiko šeimos nenoru bendradarbiauti;
- Su psichologiniu nuovargiu
- Kita (rašyti).....

10. Kokius būdus pasirenkate, spręsdami iškilusius sunkumus? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

- Iškilusias problemas aptariu su kolegomis;
- Prašau patarimo vadovų;
- Dalyvauju supervizijose;
- Dalyvauju įvairiuose kvalifikacijos kėlimo mokymuose;
- Pats užsiimu savišvieta;
- Studijuoju naujausią literatūrą;
- Kita (rašyti).....

11. Jūsų lytis (pažymėkite)

- Vyras
- Moteris

12. Kokia Jūsų darbo patirtis dirbant su vaikais? (pažymėkite jums tinkantį variantą)

- Iki 1 metų;
- Nuo 1 metų iki 3 metų;
- Nuo 3 iki 5 metų;
- Nuo 5 iki 7 metų;
- Nuo 7 iki 10 metų;
- Virš 10 metų.

13. Jūsų amžius (rašykite).....